

26 студзеня — Дзень беларускай навукі

ІДЭАЛІСТЫ І ПРАЗОРЦЫ

60 відаў ракападобных, 30 відаў малюскаў, 21 від рыб, 149 відаў птушак... Ці ведае шаноны чытач, што менавіта асобе беларускага вучонага з-пад Маладзечна слыннае возера Байкал абавязана рэпутацыя аднога з унікальных у свеце? З вялікай разнастайнасцю насельнікаў? Самага глыбокага? Бенедыкт Дыбоўскі з Сenniцы, вучоны з імем, прызнаным у Еўропе, карэнным чынам змяніў у XIX стагоддзі стаўленне да найбуйнейшага вадаёма, калі Байкал лічыўся практычна незаселеным.

Тое, што лёсы беларускіх вучоных вартыя шматлікіх экранізацый, — у гэтым зноў і зноў пераконвае нас студыя гістарычнага кіно "Майстэрня Уладзіміра Бокуна", няўрымслівая на пошукі і вяртанне забытых імёнаў у айчынную гісторыю.

Толькі напрыканцы мінулага года кінакампанія прэзентавала ігравую стужку пра савецкага фізіка-ядзершчыка Якава Зяльдовіча, і вось у гэту нядзелю, у Дзень беларускай навукі, нас чакае новая прэм'ера. "Бенедыкт Дыбоўскі. Таямніцы Святога Мора" — дакументальная карціна пра апантанага зааляга з беларускіх земляў, чья самаадданая праца была ўдастоена залатых медалёў Рускага геаграфічнага таварыства за даследаванне Байкала. І пры гэтым, — раскрыем трохі інтрыгу, галоўныя адкрыцці фауны байкальскіх вод Бенедыкт Дыбоўскі зрабіў, будучы ў ссыльцы за ўдзел у паўстанні 1863 года.

Заканчэнне — на старонцы 2.

Соцыум

АЛЬТЭРНАТЫВА "ЭКСКАВАТАРНАЙ АРХЕАЛОГІІ"

Археалогія — праз прызму Кодэкса аб культуры. Хто кіруецца нарматыўнымі прававымі актамі, а хто ў іх не зазірае ўвогуле?

ст. 3, 4

ПОСТАЦЬ

ЯНА НЕ ІГРАЛА КАРАЛЕЎ

"Легенды" Купалаўскага тэатра — новы цыкл праграм у юбілейны год — адкрыўся прысвячэннем народнай артыстцы Беларусі Галіне Макаравай. Споўнілася 100 год з дня яе нараджэння.

ст. 6 — 7

Творцы

АЛЕНІ, ЛІЛЕІ І... ФАЛЬШЫВЫЯ АСІГНАЦЫІ

Амаль дэтэктыўная гісторыя пра Ніну Бохан — самабытную мастачку, якая малявала дываны і грошы.

ст. 14

Кніга, адкрытая ўсім

3 5 па 9 лютага ў Мінску пройдзе XXVII Мінская міжнародная кніжная выстава-кірмаш.

Юрый ЧАРНЯКЕВІЧ

Як адзначыў 23 студзеня на прэс-канферэнцыі ў Доме прэсы намеснік міністра інфармацыі Ігар Бузоўскі, сёлетні слоган прадстаўнічага міжнароднага форуму — “Беларусь — адкрытая кніга”.

— Удзел у выставе ўвесьміць каля 25 краін блізкага і далёкага замежжа, сярод іх — Германія, Аўстрыя, Азербайджан, Палесціна, Францыя, Турцыя, Узбекістан і іншыя, — сказаў Ігар Бузоўскі. — Ганаровым госцем выступіць Расійская Федэрацыя, цэнтральным экспанентам будзе ЗША.

Акрамя таго, па словах намесніка міністра інфармацыі, работа пляцовак выставы будзе ў асноўным акцэнтавана на трох тэмах: Года малой радзімы, 75-годдзя Вялікай Перамогі, а таксама 90-гадовага юбілею Уладзіміра Караткевіча.

Натуральна, кожны дзень чакаецца і вялікая колькасць навінак. Галоўная сцэ-

на святая будзе задзейнічана ў адпаведнасці з тэматчнымі днямі: напрыклад, другі — аўтарскі дзень — плануецца арганізаваць з акцэнтам на творчасць новых сучасных пісьменнікаў. А ў рамках беларускага дня мяркуецца прадэманстраваць праекты, прысвечаныя Году малой радзімы. Да слова, адной з навінак гэтага дня стане прэзентацыя кнігі Алены Мікульчык пра глыбінныя традыцыі беларускай нацыянальнай кухні.

Ігар Бузоўскі таксама сказаў пра тое, што ў дзятчы дзень плануецца вялікая колькасць паказаў кніг для дзяцей і бацькоў. А яшчэ на адной з пляцовак выставачнага цэнтра пройдуць інтэрактыўныя спектаклі.

Цікава, што па праспекце Пераможцаў у кірунку ад Палаца спорту да павільёна БелЭкспа і назад усе пляцы выставачных дзён будзе курсіраваць паэтычны аўтобус. У сталічных кінатэатрах адбудзецца паказ фільмаў па творах беларускіх аўтараў, а ў тэатрах — спектаклі адпаведнай тэматыкі.

Свае экспазіцыі на выставе прадэманструюць Нацыянальная бібліятэка Беларусі, Прэзідэнцкая бібліятэка, Нацыянальная кніжная палата Беларусі. Таксама маштабную пляцоўку для сустрэч з аўтарамі зладзіць Саюз пісьменнікаў Беларусі.

Як мяркуюць арганізатары, XXVII Мінскую міжнародную кніжную выставу-кірмаш наведваюць прыкладна 60 тысяч жыхароў і гасцей сталіцы.

Кантактна-тэатральна

Большасць спраўляе пачатак новага года 1 студзеня. Наш Вялікі тэатр — 13-га, ладзячы баль. Кітайцы — сёння. Старадаўнія славяне — з надыходам вясны. А Магілёўскі абласны драматычны тэатр — штогод з 21 да 27 сакавіка: менавіта ў гэтыя дні, пачынаючы з 2006-га і незалежна ад надвор'я, тут праходзіць Міжнародны маладзёжны тэатральны форум “M.@t.кантакт”. Сёлета яму спаўняецца 15 гадоў.

Надзея БУНЦЭВІЧ

Усяго за мінулае 15-годдзе тут пабывалі больш за 50 тысяч глядачоў. Яны паглядзелі 237 спектакляў з больш як 20-ці краін свету — у тым ліку з Арменіі, Аўстрыі, Балгарыі, Вялікабрытаніі, Германіі, Грузіі, ЗША, Ізраіля, Італіі, Казахстана, Кыргызстана, Латвіі, Літвы, Малдовы, Польшчы, Расіі, Славакіі, Славеніі, Украіны, Эстоніі і інш.

Цяперашні XIV “M.@t.кантакт” мае свае асаблівасці. Упершыню на ім будзе прадстаўлена Сербія. Улічваючы пастаянныя аншлагі, больш стане паўтараў: у фестывалі заўялены 24 спектаклі з 11 краін, а іх паказаў адбудзецца — 31.

Надзвычай багатая праграма стала магчымай яшчэ і дзякуючы больш шчодрома фінансаванню з боку Міністэрства культуры Беларусі, якое з'яўляецца адным з заснавальнікаў гэтага буйнога тэатральнага свята.

Арганізацыя фестывалю адшліфавана за гэты час настолькі, што поўная праграма сёлетняга форуму з апісаннем усіх спектакляў (і, адпаведна, продаж квіткаў на іх) з'явіліся ў першыя дні студзеня. Так што гэтаму форуму, можна лічыць, удалося немагчымае — сумясяць навагоднія святы з вяснова-тэатральнымі. Літаральна за некалькі гадзін пасля старту былі раскуплены больш як тысяча квіткаў. А гэта — паказальнік даверу да тэатральнага форуму, на якім штогод дэманструюцца цікавыя пастаюўкі самых розных жанраў і кірункаў.

Юрый Крупянкоў. “Дарога ў гета”.

Пам'ятаем!

Мне даводзілася сутыкацца з тым, што маладыя і адносна маладыя людзі — мае суграмадзяне, для якіх Вялікая Айчынная ўжо даволі далёкая гісторыя, з цяжкасцю ўсведамляюць жахі акупацыйнага рэжыму на беларускай зямлі. У іх проста ў галаве не ўкладваецца, што такое ўвогуле магло быць, што людзі маглі так абыходзіцца з людзьмі.

Пётра ВАСІЛЕЎСКІ

Вёска Ала — сястра Хатыні

Гэтай вёсцы ўжо няма на карце Светлагорскага раёна. Але памяць пра яе жыве. Да Вялікай Айчынай вайны было тут 34 хаты, амаль 1700 жыхароў. 14 студзеня 1944 года вёску з яе насельнікамі спалілі фашысты. Загінула і 950 дзяцей. Гэта была адна з жорсткіх карных аперацый. Пасля вайны паселішча так і не адрадылася. Некалькі гадоў таму на колішній вясковай плошчы, дзе адбылася трагедыя, усталявалі паклонны крыж і мемарыяльны знак. Пачаўся збор грошай на будаўніцтва мемарыяльнага комплексу. Ідэю падтрымаў Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь.

Яўген РАГІН

Начальнік галоўнага ўпраўлення ідэалягічнай работы, культуры і па справах моладзі Гомельскага аблвыканкама Дзяніс Язерскі расправіў “К”, што рэалі-

зачынае акупацыйна ўспрымаюцца як вар'яцтва; як нешта не адпавядаюча маральнаму досведу і ментальнасці нармальнага чалавека. Аднак, было... І быў у Беларусі сярод іншых жахаў Халакост — татальнае знішчэнне нашых землякоў за тое, што яны яўрэі.

Памяці ахвяр Халакосту прысвечана персанальная выстава мастака Юрыя Крупянкова “Старонкі памяці. Маё мястэчка”, што праходзіць у галерэі “Універсітэт культуры”. Гэта свесаблівая мастацкая хроніка даваеннага беларускага мястэчка, дзе з часоў існавання “рысы аседласці” яўрэйскай прысутнасці была даволі вярзайнай. У экспазіцыі прадстаўлены партрэты жыхароў мястэчка за характэрнымі заняткамі, а таксама сюжэтныя сцэны, у якіх адлюстраваны побыт і звычкі гэтых людзей. Кантрастам жыццядараснаму настрою прадстаўленых карцін паўстаюць сцэны трагедыі, што адбылася з нашымі землякамі ў часе вайны. Мяркуючы па стылістыцы твораў гэтай часткі экспазіцыі, аўтар творча пераасэнсоўваў спадчыну Міхаіла Савіцка. Можна нават гаварыць пра вызначальны ўплыў мэтра беларускага жывапісу на стылістыку і вобразны лад твораў Юрыя Крупянкова.

У цэнтры экспазіцыі стаіць сямісвечнік з шыльдаў, на якой пазначана колькасць знішчаных нацыстамі ў часе Другой сусветнай вайны яўрэяў і надпіс “Пам'ятаем”. Так, пам'ятаем. І сама гэта выстава ёсць адбітак нашай памяці!

заваць задуманае мяркуецца да 75-годдзя Вялікай Перамогі. Зроблены першы крок: праект перададзены на разгляд старшын аблвыканкама. Сутнасць праекта наступная: дапоўніць брацкае пахаванне мемарыяльнымі элементамі, сімвалічна адрадыць вясковую вуліцу, што выдзе да паклоннага крыжа. Пасля канчатковага вердыкту мы расправізем пра канцэпцыю будучага мемарыяльнага комплексу больш падрабязна.

Па словах Дзяніса Язерскага, рэалізацыя праекта будзе весціся за кошт грошай, заробленых падчас суботнікаў (летас пералічана сто тысяч рублёў). На апошняй нарадзе пры губернатары не выключана, што работы будуць весціся метадам маладзёжнай будоўлі. Не абыдзецца, напэўна, і без ахвяраванняў прыватных асоб. Для таго каб гэта адбылося, аблвыканкам распачынае маштабную інфармацыйную кампанію. “Культура” лічыць гонарам падключыцца да яе і аб'ядае трымаць чытачоў у курсе ўсіх спраў, звязаных з рэалізацыяй праекта ў памяць аб вёсцы Ала.

Праект #UNOVIS100

Выстава Лазара Хіджеля “Нас зразуменіць праз сто гадоў” у Нацыянальнаму мастацкім музеі, міжнародная навуковая канферэнцыя ў Віцебскім цэнтры сучаснага мастацтва — далёка не поўны пералік грандыёзных мерапрыемстваў, якія чакаюць нас у год стагоддзя сусветнавадамага авангардысцкага аб'яднання. Пра пачатак святкавання значнай даты разам з партнёрамі абвясціла кампанія А1, зладзіўшы паказ дакументальнай стужкі “УНОВІС” Яўгена Сяцко ў Voka Cinema і анансаваўшы адмысловы праект #UNOVIS100.

Дар'я АМЯЛЯКОВІЧ

На вялікую навуковую канферэнцыю, што распачнецца напярэдадні знакавага дня абвясчэння УНОВІСА 14 лютага, прыведуць нашчадкі сусветна-вядомых мастакоў — Лазара Хіджеля, Эль Лісіцкага, сьляньніны мастацтвазнаўцы.

— У прыватнасці, запрошаны Дзмітрый Гутай, вядомы расійскі мастак і тэарэтык мастацтва, — паведаў дырэктар Віцебскага цэнтра сучаснага мастацтва і Музея гісторыі Віцебскага

народнага вучылішча Андрэй Духоўнікаў. — Запланаваны і візіт куратара з Van Abbemuseum з Эйндрховена Вілгема Яна Рэндэра (арт-інстытуты, вядомая ў свеце вялікай калекцыяй Эль Лісіцкага — Д.А.), іншых адмыслоўцаў...

У Мінску тым часам 15 лютага адкрыецца вялікая выстава аднаго з выбітных вучняў Казіміра Малевіча — супрэматычнага архітэктара і наватара Лазара Хіджеля, стваральніка нябесных і экалагічных гарадоў. Дзякуючы падтрымцы А1, у сталіцу Беларусі з Нью-Ёрка будуць дастаўлены каля 100 арыгінальных твораў мастака, а таксама дакументы з архіваў сямі, датыхня аб'яднання УНОВІС. Будуць на адкрыцці выставы і самі спадкаемцы: сын сусветнавадамага архітэктара Марк Хіджель, жонка Марка — Рэгіна Хіджель, іх сын — Раман Хіджель.

Стваральнік праекта #UNOVIS100 прапануюць глядачу “ўвайсці ў тэм”: ужо з гэтага тыдня фільм “УНОВІС” Яўгена Сяцко, што распавядае пра гісторыю нараджэння авангардысцкага аб'яднання ў Віцебску, яго мастацкі феномен, можна бясплатна паглядзець на сайце voka.tv на працягу цэлага года.

#UNOVIS100 рэалізуецца пры падтрымцы Цэнтра беларуска-яўрэйскай культуры і спадчыны сумесна з Музеем гісторыі Віцебскага народнага мастацтва і вучылішча і кампанія А1.

КУЛЬТУРА ШТОГДЫНЬВАЯ ГРАМАДСКА-ПАЛІТЫЧНАЯ, ДЛЯ ДАСЯГУ (КУЛЬТУРА, МАСТАЦТВА) Вываецца з кастрычніка 1991 года.

Заснавальнік — Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь. Рэгістрацыйнае пасведчэнне № 637, выданае Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Адканы сакратар — Юры ЧАРНЯКЕВІЧ; **рэдактары аддзелаў**: Надзея БУНЦЭВІЧ, Яўген РАГІН; **аглядальнікі** **рэдакцыі**: Дар'я АМЯЛЯКОВІЧ, Алег КЛІМАУ, Надзея КУДРЯК, Антон РУДАК, Ілья СВІРЫН, Юрый ЧАРНЯКЕВІЧ; **спецыяльны карэспандэнт**: Пётр ВАСІЛЕЎСКІ; **карэспандэнт**: Валіяціна КРАСОЎСКАЯ; **мастацкі рэдактар** — Наталля ОВАД; **карэктар** — Таццяна ПАШЭНЬКА.

Сайт: www.kimpres.by. Е-майл: kultura@tut.by. Адрес рэдакцыі: 220013, Мінск, пр. Незалежнасці, 77, чвэрты паверх.

Тэлефоны: (017) 286 07 97, (017) 334 57 23. Тэлефон-факс: (017) 334 57 41. Рэкламны адрэс: тэл. (017) 286 07 97, 334 57 41.

Вываецца — Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова “КУЛЬТУРА І МАСТАЦТВА”.

Дырэктар — СЛАБОДЗІНА Ірына Аляксееўна; **першы намеснік дырэктара** — КРУШЫНСКАЯ Людміла Аляксееўна. Прыёмная: (017) 334 57 41, 220013, Мінск, пр. Незалежнасці, 77, Чвэрты паверх. Бухгалтэрыя: (017) 334 57 35.

Аўтары допісаў паведамленняў **провадзя, поўнаасно іны і ны па бачку, пашпартныя звесткі (нумар пашпарта, дату выданні, кім і калі выдадзены пашпарт, асабісты нумар), асноўнае месца працы, зваротны адрас.** Аўтарскія рупакісны не рэзіндуцыя і не вяртаюцца. Меркаванні аўтара могуць не адпавядаць пункту гледжання рэдакцыі. Аўтары нясуць адказнасць за дакладнасць матэрыялаў.

*Матэрыял на правах рэкламы.

© “Культура”, 2020. Наклад 3525. Індэкс 63875, 638752. Рознічны кошт — па дамоўленасці.

Падыскана ў друку 24.01.2020 у 18.00. Замова 17.

Рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства “Выдавецтва “Беларусь Дом друку”.

ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004. Пр. Незалежнасці, 79, 220013, Мінск.

(Заканчэнне.
Пачатак на старонцы 1.)

Дар'я АМЯЛЬКОВІЧ

ІДЭАЛІСТЫ І ПРАЗОРЦЫ

Аўтары сцэнарыя новай карціны — сьляны прадзюсар Уладзімір Бокун і Барыс Герстан, вядомы пісьменнік і сцэнарыст, сёлетні лаўрэат спецыяльнай прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь, выбудалі драматургію твора такім чынам, што ад гісторыі лёсу нашага выбітнага суайчынніка нельга адарвацца. Тут і выпадак з малодшым братам Бенедыкта — Уладзіславам, калені якога ў дзяцінстве беспаспяхова лячылі мясцовыя “эскулапы”: менавіта ў час хваробы блізкага чалавека Бенедыкт захацеў

стаць урачом. Тут і згадка пра Імператарскі Дэспіккі ўніверсітэт, дзе спасцігаў навуку малыды вучоны — нягледзячы на заўважныя поспехі юнака, яго адлічылі з прэстыжнай установы за ўдзел у дуэлі. Увогуле, ужо да 30 гадоў наш зямляк займаў ступень, як бы сёння казалі, доктара медыцыны і хірургіі і (Берлінскі медыцынскі ўніверсітэт), быў адзначаны дзвюма загітымі медалямі ў вобласці эмбрыялогіі, ды атрымаў пасаду прафесара заалягіі і параўнальнай анатоміі ў Варшаўскай галоўнай школе. Бліскупая кар’ера, ды толькі! Пакуль... пакуль не здарыўся, 1863 год — і ўсё пайшло пракам!

Малалы спадар прафесар, як шчыры патрыёт свайго краю, не ўтрымаўся ад ўдзелу ў Вызваленчым паўстанні 1863 — 1864 гадоў ды ўзяў на сябе абавязкі ні многа ні мала камісара падпольнага ўрада Літвы і Беларусі. Неверагодна! Аднак, як ведае шануюнае спадарства, паўстанцам не ўдалося дасягнуць свайго мэты. Вызваленчы рух быў падаўлены, мяцежнікі схаплены, а Бенедыкту Дыбоўскаму пасля аршыту і суда немінуча пагражала смяротнае пакаранне. Але тут за таленавітага вучонага ўступіўся навуковы быт грамадскі свет: сам Ота фон Бісмарк хада-

тайнічаў за пана Дыбоўскага. І ў выніку — смяротнае пакаранне было заменена шматгадовай катаргай. Вось тут у Сібіры, як кажуць, на самым цікавым месцы распачынаецца другое жыццё нашага земляка, што верне яму не толькі волю, але прыывядзе да славы — даследчыка возера Байкал ды яго прыбярэжных тэрыторый.

Як бачыце, фільм пабудаваны такім чынам, што яго хочаша расказаць і пераказаць. Даступная і захапляльная драматургія — вось тое, што з’яўляецца “каньком” стужак “Майстэрні Уладзіміра Бокуна”. У прыватнасці, у гэтым фільме выкарыстоўваюцца дзённіковыя запісы Бенедыкта Дыбоўскага, што вельмі важна, каб зразумець і адчуць светапогляд асветніка. Знаходзіцца месца і для цікавых дэталей з асяродка вакол галоўнага героя. Рэжысёр Тарас Вашчанка ў якасці візуалізацыі жыцця Дыбоўскага стварае два пастановачныя часовыя вымярэння: у маёнтку даследчыка ў Львове, калі вучоны ўжо ў стальным узросце (акцёр — Валерый Кашчэў) распавядае пра свае прыгоды жонцы Алене (Людміла Сідаркевіч). І падчас ссылькі ў Сібіры — тут аўтары выкарыстоўваюць стылістыку “нямога кіно”. Фатаграфі-

чныя ілюстрацыі тагачаснага жыцця Сібіры, яго народаў, маленькіх паселішчаў, цалкам арганічна маніруюцца з пастаноўкай даследчыкай працы вучонага і яго паплечнікаў. І варта дадаць, што тэма экспедыцыі ссыльных — (а вучоныя, нагадаю, былі ў ссыльцы) ладзіліся ў даволі брутальных умовах: Дыбоўскі разам з сябрам Віктарам Галлеўскім пабудавалі маленькі дом-лабараторыю на палазах, каб перасоўвацца па Байкалу, пакрытаму льдом. Дасціпныя размовы паміж аднадумцамі, нязмушаная ігра акцёраў пакідаюць прыемнае ўражанне — некаторыя кавалачкі “нямой” часткі, сапраўды, поўныя лірызму і фантазіі. Адначасна тут момант летуценнага аб’явіцтва Бенедыкта і Віктара ў іх перасоўнай лабараторыі (акцёры — Аляксандр Камінскі і Ігар Пятроў). Словам, аўтары стужкі робяць усё магчымае і немагчымае, каб карціна глядзелася нясумна ды захапляльна — і дасягаюць свайго мэты. Асаблівае месца надаецца і фатаграфіі — скажам, аўтары робяць акцэнт на сустрэчы Яна Булгака, тады яшчэ маладога фатографа, і пана Дыбоўскага ў мінскай атэль. Плён гэтай сустрэчы — выразны партрэт вучонага, што сёння папаўняе беларускую фатаграфічную спадчыну. Творчы імгэт стваральнікаў практа і любоў да свайго гісторыі робяць належае: глядзячы фільм, нельга не ўгадаць імя і напхнёны час першаадкрывальнікаў,

вынаходнікаў і падарожнікаў — XIX стагоддзе — а таксама патрыётаў свайго радзімы — Бенедыкт Дыбоўскі з’яўляўся сапраўдным ідэалістам і асветнікам, што верыў у Справядлівасць і Праўду, у роўнасць усіх людзей. Гэты светапогляд вучонага камандзе фільма ўдалося перадаць праз адлюстраванне яго ўчынкаў і простую мову.

Аднак, аддаючы належнае прафесіяналізму стваральнікаў, адначасна і такі момант. “Майстэрня Уладзіміра Бокуна” ўтэўнена заняла нішу тэлевізійнага гістарычнага кіно — кіно лёгкага і захапляльнага, цікавага, важнага, ды, на жаль, надзвычай абмежаванага ў бюджэце. Можна толькі дзіўнавацца, з якімі магчымацямі аўтары ствараюць свае карціны. У такіх умовах няяшчэ згубіць імгэт і сілы і пачаць хадзіць па “пратараных дарожках”, выкарыстоўваючы правярзеныя фарматы тэлевізійных прадуктаў замест пошуку новых. Палобнага “развіцця падзей” вельмі б не хацелася. Бо “Майстэрня Уладзіміра Бокуна”, нягледзячы на праблемы, робіць вялікую справу, не кропкава, а сістэмна распавядаючы нам пра гісторыю нашага краю. Гісторыю, якую хочаша адкрываць.

Фільм “Бенедыкт Дыбоўскі. Тэямніцы Святога мора” зроблены пры падтрымцы Міжнароднага фонду “Навука вакол нас” у рамках праекта “100 імянаў Беларусі”.

Альтэрнатывы “экскаватарнай археалогіі”

Тэма археалагічнай спадчыны апошнім часам не супынна прыцягвае ўвагу СМІ — ды, на жаль, зусім не з нагоды сенсацыйных адкрыццяў. Інцидэнт у ваколіцах Гальшанскага замка, дзе “экскаватарным метадам” былі выяўленыя (і пашкоджаныя) стараыя пахаванні, літаральна праз пару тыдняў бадай паўтарыўся ў Слуцку — падчас будаўніцтва супермаркета на тэрыторыі Ніжняга замка. У абодвух выпадках умашальніцтва грамадскасці, а затым і Інстытута гісторыі НАН Беларусі, паўплывала на ход падзей і спыніла працы. Але асадак, так бы мовіць, застаўся.

Пра тое, як палепшыць стан рэчаў у галіне, пра ўвагу да якой з боку дзяржавы сведчыць хаця б прыняцце Прэзідэнтам Рэспублікі Беларусь у снежні 2015 года адмысловага Указа № 485, мы вырашылі запытацца ў кампетэнтных экспертаў. Першым з іх запрасілі да гутаркі Ігара ЧАРНЯУСКАГА. Думаецца, выбар зразумель: археолаг, які шмат гадоў адпрацаваў начальнікам упраўлення па ахове гісторыка-культурнай спадчыны Міністэрства культуры краіны, ведае гэтую праблематыку з розных бакоў — як юрыдычнага, так і практычнага.

Ілья СВІРЫН

— Канфлікт у Гальшанскім замку падаецца даволі дзіўным. Без сумневу, мясцовыя ўлады, якія з’яўляюцца заказчыкам работ, маюць толькі самыя лепшыя намеры. Як пазбегнуць такіх выпадкаў у далейшым? І як дзейнічаць, калі коўш экскаватара раптам чапляе стараыя пахаванні?

— Усё гэта вельмі дакладна прапісана ў Кодэксе аб культуры. Там ёсць нават спецыяльны раздзел, прысвечаны археалагічнай спадчыне. Згодна з артыкулам 130, пры правядзенні земляных і будаўнічых работ (падрасілаваць: нават калі яны не праходзяць непасрэдна на помніку спадчыны) павінны быць распрацаваны меры па ахове археалагічных аб’ектаў. Яшчэ раз падкрэслію: не толькі помніку археалогіі або тых аб’ектаў, якія былі выяўленыя археолагамі, аднак статус гісторыка-культурнай каштоўнасці ім пакуль не нададзены, але і тых аб’ектаў, пра існаванне якіх мы можам нават не ведаць! Ды і да Кодэкса была адпаведная пастанова Савета Міністраў, прынятая яшчэ ў 2002 годзе. Таму кажаць, што да гэтай інавацыі “на месца” не паспелі прызвычаіцца, не выпадае. Адпаведна, яшчэ да пачатку работ трэба запрашаць археолага, чыя задача — правесці папярэдняе вывучэнне тэрыторыі і распрацаваць меры аховы.

— То-бок, нават туды, дзе археалагічныя аб’екты могуць быць хіба гіпатэтычна?

— Яны могуць быць дзе заўгодна! Паўнавартаснага даследавання ўсёй тэрыторыі ў нас — у адзрэнне, скажам, ад Польшчы — пакуль не зроблена. Каб пазбегнуць форсмажорных сітуацый, калі археалагічныя артэфакты раптоўна выяўляюць у працэсе вытворчасці работ, будаўнікі, павінны быць папярэджаны адносна абавязку паведамляць пра факт такіх знаходак у мясцовы орган кіравання, а той, у сваю чаргу, павінен запраسیць спецыялістаў навуковай арганізацыі або музея — як і вымагае Кодэкс аб культуры. Зразумела, заказчык гэта не зусім выгадна, бо павялічвае тэрміны работ — і, магчыма, выдаткі. Трэба ўлічваць і псіхалогію падрачыка: навошта браць на сваю галаву лішні клопат?

Наш хакей як турыстычная прынада

Пасольства Рэспублікі Беларусь у Іспаніі паведамляе, што ў Мадрыдзе ў юбілейны, саракавы, раз адкрылася міжнародная турыстычная выстава “FITUR”, якая адбываецца ў іспанскай сталіцы з 22 па 26 студзеня. Мерапрыемства адкрывала Каралева Іспаніі Летыцыя.

Урабоче турыстычнага форуму бяруць удзел 918 экспанентаў з 165 дзяржаў свету.

Трэці год запар Нацыянальны стэнд прэзентуе наша краіна. Падзея застаецца вядучай у галіне турызму ў рэгіёне і ў свеце ў цэлым. Беларусь прадстаўлена Нацыянальным агенствам па турызме, а

таксама шэрагам турыстычных апэратараў. На адкрыцці стэнды прысутнічаў Пасол Беларусі ў Іспаніі, Пастаянны прадстаўнік нашай краіны пры Сусветнай турыстычнай арганізацыі Павел Пуставай.

Адным з важных элементаў Нацыянальнага стэнды Беларусі стаў Чэмпіят свету па хакеі з шайбай, які мусіць адбыцца ў

2021 годзе ў нашай краіне і Латвіі. Актыўна прамоўваецца інфармацыя пра “бязвіз”. Наш стэнд выклікае інтарэс у наведвальнікаў выставы — патэнцыяльных замежных турыстаў.

У рамках “FITUR” будучы ладзіцца тэматычны канферэнцыі, круглыя сталы, дзелавыя сустрэчы і перамовы.

(Заканчэнне.
Пачатак на ст. 1.)

Альтэрнатывы “экскаватарнай археалогіі”

— Стуацыя, падобная да гальшанскай, пару гадоў таму была і ў ваколіцах Наваградскага замка, прывячым таксама позняй восенню. Даўно задаваўся пытаннем: чаму працы на такіх важных і складаных аб'ектах актыўна ідуць менавіта напрыканцы года, калі зіма блізка, і выдаткаванне фінансы як найхутчэй трэба засвоіць?

— Гэта хібы нашага фінансавання: асноўныя срэды прыходзяць добра калі ў трэцім квартале. А тое і ў чашвёртым. Хаця з наступленнем халадоў работы на аб'ектах спадчыны, улічваючы спецыфіку іх выканання, увогуле нельга рабіць з увагі на прадухіленне пагрозы прычынення ім шкоды. Ды і выдаткі ўзімку істотна вырастаюць. Таму і сапраўды — чаму б не спланавалі такія працы на пецьлы перыяд?

Зрэшты, у Гальшанах — усё ж трохі іншы выпадак. Звесткі пра тое, што сярэднявечныя могільнікі непадалёк ад замка дзесьці ёсць (хай іх дакладна месца невядомае), навукоўцы мелі. І такія звесткі павінны былі наведзі на думку, што на гэтай тэрыторыі трэба паводзіцца асяржана. Нагадаю: археалагічныя даследаванні — адзін з відаў навукова-даследчай дзейнасці на тэрыторыі гісторыка-культурнай каштоўнасці, якую катэгарычна вымагае заканадаўства перад пачаткам будаўнічых работ. Яшчэ адзін фактар — аўтарскі нагляд архітэктара. Ён павінен перыядычна бываць на аб'екце і абмяркоўваць з працавамі, якім чынам ідуць работы. Ці часта адбывалася гэта ў даленым выпадку — таксама пытанне.

У Гальшанах археолаг Яўген Уласавец апынуўся па шчаслівым збегу абставінаў — і дзякуючы гэтаму працы ўрэшце прыпыніліся. У адваротным выпадку, страці былі б куды большымі. Каго вінавіць у гэтым? Рабочых, якія нічога не цямяць у археалогіі ды не мелі апаведальных інструкцый?

— А каго?

— Гутарка, напэўна, і пра ўзровень прафесійнай

адказнасці спецыялістаў, якія ў той ці іншай меры павінны ўплываць на сітуацыю. Такія работы заўсёды выконваюцца ў адпаведнасці з рашэннем мясцовага органа кіравання. І вельмі важна, каб палчас яго прыняцця выканкам уключаў туды і пункт, які датычыць пытанняў аховы спадчыны, і канкрэтна археалогіі. Каб падрачыц ад пачатку ўлічыць гэты нюанс. І таму пазіцыя спецыялістаў па ахове спадчыны — і, урэшце, адзела культуры, якому яны падпарадкоўваюцца — павінна быць больш актыўнай. Ды і намеснік старшын райвыканкама, у кампетэнцыю якога ўваходзіць і пытанні аховы спадчыны, на такіх пасяджэннях заўсёды прысутнічае.

— А ці здатная супрацьстаяць крохкай дзівчына, якая адказвае за ахову спадчыны ў тым ці іншым раёне, намерам “сур’ёзных дзяўчак”?

— Восем таму сітуацыя паўтараецца раз за разам: мы ізноў наступаем на тая самыя граблі. І выйсе тут відавочнае: стварэнне Дзяржаўнай інспекцыі па ахове спадчыны, рэгіянальных падрэзленні якой п а д п р а к л а в а н ы я рэспубліканскаму органу. Гаворка пра яе ідзе не першае дзесяцігоддзе. Дзесьці ў годзе 2012 такая прапанова Міністэрства культуры нарэшце была прынятая Урадам для перспектывінай прапрацоўкі. Але, на жаль, так і не ўвасобілася. Хаця вылізаны выдаткаў інспекцыя не запрабавала б: пяць шпатыных адзінак на вобласць — гэта не самыя вялікія выдаткі. Але тыя людзі мелі б прафесійна выка-

ФОТА АНТОНА АСТАПОВІЧА

абавязкі кожны дзень, весці маніторынг стана аб'ектаў, працаваць з уласнікамі, што дазволіла б ім атрымаць патрэбную кансультацыю. Такая арганізацыя работы спрыяла б прадухіленню многіх іншадзеяў.

— Нядаўна член Таварыства аховы помнікаў праінспектавалі стан “археалогіі” ў Асіповіцкім раёне. На некаторых з іх выявілі пашкоджанні, а некаторыя і наогул не выявілі... Пра выяўкі, калі такія аб'екты знішчаюцца палчас будаўнічых кар’ераў або яшчэ якой гаспадарчай дзейнасці, даводзілася чуць шмат.

— Паводле заканадаўства, ніводная будаўнічая арганізацыя не будзе, скажам, капаць кар’ер без рашэння пэўнага органа кіравання. У Коляжэ ж усё прапісана! Адпаведна, мы тут бачым элементарнае невыкананне заканадаўства.

— У тым жа Асіповіцкім раёне мяне ўразіў і іншы выпадак: на старадаўнім курга-

не — купы смецця. Хочаша вершы, людзі, якія яго пакінулі, проста не ведалі, што гэта курган. Памятаю, яшчэ гадоў пятнаццаць таму вы на пасяджэннях калегіі Міністэрства культуры не раз казалі пра інвентарызацыю ўсіх археалагічных помнікаў, іх маркіроўку адпаведнымі шыльдамі...

— Першапачаткова за казчыкам гэтай работы было Міністэрства культуры. У той час складаліся пашпарты з фіксацыяй, выканаўцы інвентарызацыі супрацоўнічалі з геадэзічнымі службамі, аб'екты наносіліся на карты, інфармацыя накіроўвалася для ўключэння ў зямельны кадастр. Але гадоў дзесяць таму было прынятае рашэнне даручыць інвентарызацыю мясцовым органам кіравання. Недзе — скажам, на Гродзеншчыне — да справы паставілі адказна, і сродкі вылучаліся. А недзе — зусім фармальна. І хаця пра неабходнасць інвентарызацыі помнікаў

археалогіі даводзілася неаднаразова напамінаць, але, падобна, работа да канца так і не завершаная.

— Ужо не першы год у грамадстве пільная ўвага да “чорных капальнікаў”. Наколькі наўплываў на сітуацыю скіраваны супраць іх Указ Прэзідэнта, які распрацоўваўся без вашага ўдзелу?

— Для Беларусі гэта было прарывное рашэнне. Скажам, да яго ў нас на нацыянальным узроўні не былі зацверджаны нормы правядзення археалагічных прапановаў. Прапанова тады яшчэ загалчыка кафедр Магілёўскага ўніверсітэта Ігара Маршалова рэалізавалася ў даручэнне Міністэрству культуры падрыхтаваць гэты нарматыўны прававы акт. Распрацоўваўся ён нялёгка і доўга — амаль два гады. Розныя ведамствы па-свойму бачылі асобныя прынышчовыя пункты. Прыкладам, нам не ўдалося рэалізаваць за-

думу ўвесці крымінальную адказнасць за прычыненне шкоды археалагічным аб'ектам. Спецыялісты аднаго з ведамстваў мелі катэгорычнае меркаванне, маўляў, не трэба “крыміналізаваць заканадаўства”. Хаця ў Расійскай Федэрацыі такая адказнасць ёсць, а ў нас — няма. Як вы думаеце, куды хлынуць “чорныя капальнікі”?

— Дзіўная атрымліваецца сітуацыя. Калі я зараз забяруся ў чыйсьці ляшчыцы свіран і скраду там граблі, гэта, хутчэй за ўсё, стане нагодай для ўзбуджэння крымінальнай справы. А калі нехта спытае староладуі курган ды парушыць спакой нашых продкаў — атрымліваецца, што не?

— Так, адказнасць прадугледжаная толькі адміністрацыйная. Права складання пратаколаў наладзена супрацоўнікам органаў унутраных спраў. На спецыялістаў па ахове спадчыны мы яго ўскладаць нават не прапаноўвалі, бо гэтая справа звязаная з пэўнай небяспекай. Але сутыкнуліся з тым, што мільчынеры “на месцах” не зусім падрыхтаваныя да такой працы. Прынамсі, я ніколі не чуў, каб нехта з “капачоў” пайшоў хая б якую адказнасць. А вось тое, што археалагічныя аб'екты ім працягваюць разбурацца, а археалагічныя артэфакты выстаўляюцца на продаж на інтэрнэт-аукцыёнах — нідзя каго ні сакрэт.

Зрэшты, тут ёсць і іншае пытанне: а хто заяўляў пра пашкоджанні? Раз-пораз разгараюцца дыскусіі ў Фэйсбуку, але пра падачу належным чынам аформленых заяў для раследвання фактаў прычынення шкоды археалагічным аб'ектам чужо не даводзілася. Дый як можна ставіць пытанне пра супрацьдзеянне “чорным капальнікам”, калі мы сёння нават не маем пераліку пашкоджаных аб'ектаў! А гэта адна з прычын адсутнасці разумення маштабу праблемы — асабліва людзьмі, якія не маюць прафесійнага досведу ў справе аховы археалагічнай спадчыны.

Я прадуваюю звыклы аргумент калегі: не хай па рэсурсы. Так, але калі

На мінулым тыдні ў сталічнай галерэі “Універсітэт культуры” ў межах выставы “Адвечная прыгажосць” адбыўся круглы стол “Нашы традыцыі і пльнь часу”. Поле дыскусіі — сучасны стан беларускага дэкаратыва-прыкладнага мастацтва. Сваім бачаннем сітуацыі падзяліліся выкладчыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтва (БДУ-КіМ), музейшчыкі, прадстаўнікі Беларускага саюза мастакоў.

Пётра ВАСІЛЕЎСКІ

І сама выстава, і круглы стол былі прысвечаны 45-годдзю БДУКіМ, заснаванага ў 1975 годзе. Выставу “Адвечная прыгажосць” зладзілі майстарні “Мас-

тацкая кераміка” і “Мастацкае ткацтва” кафедры дэкаратыва-прыкладнага мастацтва заданай вуну. Экспанаваліся на ёй студэнцкія работы. За керамічным сегментам выставы адказвала Тамара Васюк, за ткацтва — Ала Непачаловіч. Гэтыя мастакі вало-

Рух мусіць быць сустрэчным

даюць адметным почыркамі і значным творчым досведам, і на прыкладзе ўласнай творчасці выхавалі нямала майстроў, якіх сёння можна сустрэць бадай ў ўсіх культурніцкіх асяродках Беларусі.

Калі ацэньваць стан і перспектывы нашага дэкаратыва-прыкладнага мастацтва паводле твораў выставачнай экспазіцыі, дык складваецца ўражанне, што нібыта турбавацца няма падстаў. Значная частка гэтых студэнцкіх работ уяўляе з сябе не про-

ста якасна выкананыя вучэбныя заданні, але творы, якія маглі б упрыгожыць грамадскія інтэр’еры і музейныя экспазіцыі. Ды і на нядаўняй вялікай выставе ў Палацы мастацтва, прымеркаванай да з’езда Саюза мастакоў, дэкаратыва-прыкладнага мастацтва глядзелася ніяк не горш за жываніс, графіку, скульптуру, а калі і больш эфектна. Але нездарма скарыстана слова “нібыта”...

З прамоў, што прагучалі на круглым stole, вынікае, што небяспека згубіць

школу, не ўтрымаць высокую планку, усталяваную папярэднікамі, усё ж існуе. Ала Непачаловіч звярнула ўвагу на тое, што ў школьных праграмах не надаецца належнай увагі прадметам, якія мусяць спрыяць эстэтычнаму выхаванню моладзі, і праз гэта панізіўся агульнаадукацыйны ўзровень абітурыентаў вышэйшых навучальных устаноў кшталту БДУКіМ. Ды і ўвогуле сярод моладзі пачаўся ахвочы з’явацца лёс з культуры і мастацтвам. Сёння адмыслючы

нават з пэўнай настальгіяй згадваюць савецкія часы, калі статус мастака быў больш шанаваным, а самі творчыя прафесіі — больш запрабаванымі.

На думку спадарыні Алы, выхаванне сапраўднага прафесіянала можна толькі тады, калі навучальны працэс стасуецца з рэчаіснасцю, з эстэтычнымі запатамі грамадства. Студэнт мусіць мець жаданне і магчымасці прадставіць свае творчыя работы шырокаму грамадству — браць удзел у разнастайных мас-

надаваць гэтай справе хаця б пару-тройку гадынаў на тыдзень, за прамінулыя гады ўтарыўся б ладны спіс. Таму, на жаль, ёсць тут праблемы і ў прафесійнай супольнасці. Тое самае можна сказаць і пра супольнасць грамадскую, роля якой — падштурхоўваць уладу і супрацоўнічаць з ёю ў вырашэнні канкрэтных пытанняў. Асобныя арганізацыі нешта робяць на тактычным узроўні (кшталту згаданага вамі мерапрыемства Таварыства аховы помнікаў), але кажаць адносна стратэгічнага бачання шляхоў вырашэння праблемы даволі складана.

Ну і вынік: археалагічная спадчына выглядае безгаспадарчай — і гэтым карыстаюцца.

— У наш век многія дбаюць пра карысць практычную. А такія “непрыкметныя” помнікі, здаецца, не могуць прынесці яе апырыры (калі не казаць пра “капачоў”, вядома). Можна, адсюль і браць увагу тых самых мясцовых органаў?

— Ну чаму не могуць? Калі добраўпарадкаваць гэтыя аб’екты, прывесці праз іх турыстычныя маршруты, яны цалкам здатныя прыносіць якую капейчыну — хаця б нават апасродкавана. Але спярша, вядома, трэба хоць трохі ў іх укладзіся. Вось нядаўна з’явілася ідэя адбудаваць у Іказні на Браслаўшчыне ўнікальны замак на выспе. Але ж ёсць і іншыя дзейсныя спосабы ўключэння такіх помнікаў у турыстычны ўжытак. Гэта ўжо пытанне метадыкі прац на такога роду аб’ектах і менеджменту.

— І такія спробы спаквалі ўжо робяцца — напрыклад, у Радомлі, што ў Чавускім раёне, развіваюць модную сёння эксперыментальную археалогію. Але, думаецца, многія нашы чытачы з ліку работнікаў культуры зараз зададзюць пытанне: дзе я магу пабыць па-трошчы вельмі?

— На жаль, адказаць на яго не магу. На сёння ў нас (у адрозненне ад усіх суседзяў) няма ніводнай арганізацыі, якая б рыхтавала металічныя матэрыялы па гэтай тэме — і вучыла, як, уласна, трэба рабіць. Лічу, такая структура не менш важная за Дзяржінспекцыю.

Рост гарадоў — працэс, бадай, адвечны, і гэтаксама вечныя праблемы, якія з ім звязаныя. Як знайсці баланс паміж стварэннем камфортных умоваў для развіцця гарадской прасторы ды жыцця грамадзян — і захаваннем цікавых узораў архітэктуры мінулых гадоў? Як можа ўплываць на будучыню будынка ягоны гістарычны лёс?

Будынак колішняга гаража Савета народных камісараў БССР па вуліцы Святрлова, 23 (здымак часоў нацыскай акупацыі).

часова не прымаць практычных захадаў па ратаванні цікавых аб’ектаў.

Варта прыгадаць хаця б лёс сумнавадомай дачы Ляўрэнцыя Цанавы — асабніка колішняга кіраўніка спецслужбаў БССР у мінскай Сцяпанцы. У 1990-я гады гэты будынак, які, безумоўна, быў звязаны з лёсам цэлага шэрагу гістарычных дзеячаў, зрабіўся ахвярай безгаспадарчасці, прыйшоў у заняпаны стан — і ў выніку не засталася іншага выхаду, як яго зруйнаваць, што і адбылося ў 2011 годзе. А як сёння выглядаюць справы з захаваннем узораў міжваеннай архітэктуры ў Мінску?

ЦІ МОЖА ГАРАЖ БЫЦЬ ПМНІКАМ?

Пакінуць нельга знішчыць. Дзе коска?

Антон РУДАК

Першы мінскі аэравакзал на вуліцы Караткевіча, 9А (здымак 1950-х гадоў са збору Музея грамадзянскай авіяцыі).

Звартаюць на сябе ўвагу актуальныя прыклады з шэрагу сталічных будынкаў міжваеннай пары. У Мінску аб’екты таго перыяду тым больш каштоўныя, што горад, як вядома, у гады вайны быў страшэнна разбураны — нават знішчаны ці пашкоджаны да 80 працэнтаў забудовы. А страты ў архітэктурным абліччы горада працягваліся ж і ў пасляваенны час.

Сёння ўсё часцей міжваенныя будынкі выклікаюць цікаўнасць у жыхароў Беларусі і турыстаў, па ўсёй краіне з’яўляюцца творчыя і даследчыя праекты, прысвечаныя ўзору архітэктуры канструктывізму і функцыяналізму, ствараюцца тэматычныя экскурсіі. Вядома, далёка не ўсе аб’екты міжваеннай пары маюць выразныя ды цікавыя рысы і могуць

быць унесены ў спіс гісторыка-культурных каштоўнасцяў — але сярод неаб’якавых прадстаўнікоў грамадства назіраецца імкненне да іх захавання, робяцца новыя спробы надаць найбольш адметным ахоўны статус.

Мець значэнне ў гэтай справе могуць не толькі архітэктурныя прыкметнасці будынка, але і яго гісторыя, лёсы асабаў, з ім звязаных. Таму так важна дбайна вывучаць гістарычныя крыніцы і звяртаць увагу на старыя адрасы, звязаныя з выбітнымі постацамі. Але нават такія пошукі могуць застацца бясплённымі, калі адна-

Напрыканцы мінулага года прыйшла вестка пра з’яўленне праекта дэталёвага планавання ў межах вуліц Святрлова, Ульянаўскай, ракі Свіслач і чыгункі ў бок Гомеля. У адпаведнасці з гэтым планам, нібыта, будынку па вуліцы Святрлова, 23 пагражала зруйнаванне. Аб’ект той шараговымі мінаку наўрад ці кінецца ў вочы з-за свайго сённяшняга доволі непрыкметнага знешняга выгляду. Але адмыслоўцы звярнулі ўвагу, што гэты будынак быў узведзены ў 1930-я гады для гаража Савета народных камісараў, то-бок для аўтапарка тагачаснага

высветлілася, што пакуль пытанне зруйнавання востра не ўздываецца, бо нават уласнік будынка зацікаўлены ў яго захаванні і ўсведамляе яго гістарычную важнасць. Такім чынам, трывога аказалася заўчаснай, але і спрычынілася да добрай справы — даўшы штуршок і звярнуўшы ўвагу на адсутнасць ахоўнага статусу ў цікавага і адметнага будынка.

ПЕРШЫ АЭРАВАКЗАЛ

У больш рызыкаўнай сітуацыі апынуўся іншы незвычайны даваенны будынак — колішні першы мінскі аэравакзал па вуліцы Караткевіча, 9А. Калі ў 2011 годзе шэрагу будынкаў на гэтай вуліцы быў нададзены статус гісторыка-культурнай каштоўнасці, былому аэравакзалу так не пашанцавала. Рэч у тым, што ў 1990-х падчас рэканструкцыі яго знешні воўлік быў значна зменены, і будынак стра-

ціў арыгінальную планироўку ды іншыя рысы, неабходныя для атрымання ахоўнага статусу.

Ветэраны ды неаб’якавыя грамадзяне і сёння выступаюць за захаванне гістарычнага будынка, непарыўна звязанага з гісторыяй грамадзянскай авіяцыі горада і ўсёй краіны — але пакуль сітуацыя застаецца без зменаў. Навокал старога аэравакзала актыўна вядзецца будаўніцтва новага жыллага раёна, і пагроза зруйнавання выглядае даволі рэальнай — будынак планавалі знішчыць яшчэ ўвосень пазамінулага года.

Тым больш крыўдна гэта назіраць, улічваючы, што Музей грамадзянскай

авіяцыі на вуліцы Караткевіча, 12 месціцца ў дужа сціплым памяшканні на першым паверсе жыллага дома. А гісторыя старога аэравакзала звязаная ж таксама і з векапомымі днямі апошняй вайны — менавіта сюды ўпалі першыя нямецкія бомбы ў чэрвені 1941, і сюды ж нацысты нанеслі адзін са сваіх апошніх авіяудароў у ліпені 1944-га, калі горад ужо быў вызвалены. Няёмка будзе страшыць майклівага сведку тых падзей, калі набліжаецца 75-я гадавіна Перамогі.

Часам усведамленне гістарычнай каштоўнасці таго ці іншага будынка прыходзіць толькі пасля яго знікнення з карты горада. Але ж многае яшчэ магчыма захаваць, калі своечасова звярнуць увагу на невядомыя раней старонкі гарадской гісторыі. Варта больш ашчадна ставіцца да месцаў, якія звязаныя з трагічнымі і гераічнымі старонкамі нашага мінулага.

тацкіх праектах за сценамі сваёй “альма-матэр”. Але ў нашай краіне творчых конкурсаў для студэнтаў устаноў культуры, на якіх трыма маглі б судзіць сваю прафесійны ўзровень з прынятымі ў грамадстве эстэтычнымі стандартамі і трындамі, якраз і не стае. Наяўнасць маладзёжнага Трыенале гэтай праблемы не вырашае. Раз на тры гады — мала, трэба часцей. Да таго ж на згаданае Трыенале доктарыўна-прыкладнае мастацтва выглядае “бедным сваёй” мастацтва выяўленчага. Тут жывапіс, графіка, скульптура прадстаўлены

асобнымі намінацыямі, тым часам як шматлічнае доктарыўна-прыкладнае мастацтва загнаннае пад адзін “дах”. А як, скажыце, можна разглядаць і ацэньваць агулам кераміку, шкло, ткацтва?

У вышэйшых навучальных установах культуры і мастацтва эфектыўнасць выкладчыцкай працы сярод іншага вызначаецца яшчэ і колькасцю студэнтаў — лаўрэатаў усялякіх конкурсаў, выкладчыкамі падрыхтаваных. Калі-нікалаў увагу патрабуюць, калі лаўрэаты былі. А скульпім быць, калі ў Беларусі конкурсы не ладзіцца?

Кажуць, пасылайце на міжнародны — у Расію, Польшчу... А на якія грошы? На свае ўласныя?

Сярод выпускнікоў БДУКіМ найбольш запатрабаваныя рэстаўратары. Іх, што называецца, рвуць з рукамі. А вось прадстаўнікоў іншых спецыялізацый з года ў год размяркоўваюць усё чыжэй. Драматызаваная сітуацыя не варта. Зрэшты, у жыцці часам даводзіцца рабіць не тое, што ў дыплеме запісана. І гэта — справа натуральнага. Аднак, каб падстрахаванца, вымушаны рыхтаваць адмыслоўцаў “шматстаночнікаў”, якія

пры патрэбе могуць быць і настаўнікамі, і металдыстамі, і мастакамі. Ды ўсё ж пэўна неакрэсленасць перспектывы адбіваецца на стаўленні студэнтаў да вучобы.

Выкладчыкі БДУКіМ не надта задаволеныя сітуацыяй, калі ў агульнай групы ўключаюць замежных студэнтаў. У шэрагу выпадкаў гэта замінае працаванаму навучальнаму працэсу, бо замежнікі, перш чым адаптуюцца да нашай рэчаіснасці, вымагаюць да сябе дадатковай увагі. А дадатковыя высылкі пры гэтым дадаткова не аплочваюцца.

Тамара Васюк лічыць, што асвятленне сённяшняга стану нашага доктарыўна-прыкладнага мастацтва, трыма агляды выстаў і абарондыпломных работ, ладзіцца на ўзроўні, недасткова прафесійным. У секцыі крытыкі і мастацтвазнаўства Беларускага саюза мастакоў нават няма тых, хто б на ДПМ спецыялізаваўся. Праз гэта ўсё, што робіцца ў ДПМ, абмяркоўваецца ў шчыльным коле саміх мастакоў. Штосьці важнае пры тым застаецца па-за ўвагай. Бо погляд на сітуацыю знутры не-

пазбежна адрозніваецца ад таго, што бачна звонку, на адлегласці.

На падсумаванні гаворкі прагучала думка, што паколькі захаванне нацыянальнай мастацкай школы ДПМ — справа прэстыжы дзяржавы, мастакі гэтага творчага існа маюць права разлічваць на дзяржаўную падтрымку сваіх намаганняў. Але не будзе лішнім і ім самім прапанаваць дзяржаве, грамадзец ідэі і праекты, ад якіх патэнцыяльна можа вымаўляцца адмовіцца. Рух мусіць быць сустрэчным і скаардынаваным — справа ж агульная!

Заслужаны артыст Беларусі**■ ФАМА ВАРАНЕЦКІ:**

“Калі, прыехаўшы з Масквы, дзе прагледзеў лепшыя маскоўскія спектаклі, я ўбачыў “Трыбунал” Купалаўскага тэатра, я проста закахаўся ў гэтага чалавека — таму што яна была сапраўднай, жывой, ад зямлі. Пасля даведаўся, што яна яшчэ і дрэвы саджае, і кветкі вырошчвае. І на гэтай падставе мы моцна пасябравалі. Яна была як старэйшая сястра, ці як мамка — у тэатры ўсе яе і называлі мамкай. Пра тэатр, дарэчы, яна не любіла байкі баяць, і ні ў якіх тусоўках тэатральных, як гэта бывае, ніколі не ўдзельнічала. Яна і Стэфанія Станюта. Як Валянцін Белавосцік, што быў партаргам, казаў пра Станюту: “Яна не абшчэственны чалавек”. А я лічу, хто такі “абшчэственны” чалавек? Гэта той, які да ўсіх з добром, як Галіна Кліменцьеўна”.

■ Генадзь АЎСЯННІКАЎ, народны артыст Беларусі, народны артыст СССР:

“З ёй немагчыма было счуліцца, яна ўсё рабіла па прайдзе. Яна была чалавечкам, які любіў многа аддаваць. Успамінаю, прыехалі мы некалькі познія восенню на выязны спектакль. Як гэта звычайна ў калгасе — на адным пляцы клуб, магазін, сельсавет і помнік партызанам. І дзеці бегаюць вакол гэтага помніка. Проста на пэменце сядзіць хлопца годзі пяці — без штаноў, у адной сарочцы. Астатнія на яго не звяртаюць увагі. Галіна як пабачыла гэтага хлопчыка: “А дзетачка ж ты мая, а чый ты такі!” — Дзеці кажуць, што нейкіх там п’яніх мясцовых. Яна за гэтага хлопчыка і ў магазін, купіла яму і штаны, і бацінкі, і куртачку з шапкай, і ўсё аднесла ў яго хату. Вось такі чалавек!”.

■ Зінаіда ЗУБКОВА, народная артыстка Беларусі:

“Адночы яна мне расказала, як пазнаёмілася з Пекурам. Ён быў такі інтэлігент, а тут, маўляў, пабачыла, як той купляе жаночыя панчохі. А гэта ж пасляваенны час — і грошай не было, і наскоў, мабыць, таксама. Кажа: “Ён іх насіў-насіў, потым нажнішчамі адразаў, падцягваў і зноў насіў. І так мне яго стала шкада!” А ў яе ж быў другі жаніх — Хацкевіч! І там была другая гісторыя! Не буду расказваць, што ды як, але яна аддала сваё сэрца Пекуру.”

Людзей такой дабрны, як яна, рэдка знойдзеш. Неяк — пакуль тэатр здзіўляў на гастролях — яна здала кватэру циркачам, і там жылі ліліпуты. Адзін з іх захварэў. Дык вось, і мы з гастролі даўно вярнуліся, і сезон тэатральны ўжо пачалі, а ён там так і жыў, ляжаў хворанкі. І Галіна яго маленькага на ручках насіла ў ванну, карміла, лячыла, а як той падзараў, дык за свае грошы і адправіла туды, куды яму трэба было з наказам: “Каб толькі тэлеграму даслаў, што ўсё ў парадку!”. Ну хто акрамя яе так зробіць? Хоць у самой было цяжкае дзяцінства, і потым бывала вельмі цяжка, але яна ўся знутры свяцілася. Яна ж яшчэ такая “шкарлівая” была! У яе вачах і такое часам праскоквала. І ўсё гэта яна аддавала сваім ролям”.

Галіна Макарава ў спектаклі “Лявоніха на арбіце”, 1961 г.

“Каралеў я не іграла...”

“Знамянальна, што так супалі даты: 100 гадоў Купалаўскаму тэатру, 100 гадоў з дня нараджэння Галіны Макаравай, 110 гадоў з дня нараджэння Паўла Пекура. Пра гэта абавязкова трэба было згадаць”, — звярнуўся да публікі вядучы творчай вечарыны “Каралеў я не іграла” Аляксандр Падабед. Тэатр імя Я. Купалы ў свой юбілейны год распачаў новы цыкл “Легенды Купалаўскага тэатра”.

Надзея КУДРЭЙКА

100-гадовы юбілей народнай артысткі Беларусі, СССР Галіны Макаравай адзначаўся 27 снежня, у мінулым жа годзе было і 110 гадоў з дня нараджэння яе мужа Паўла Пекура, заслужанага артыста Беларусі — таксама легенды Купалаўскага, які працаваў у тэатры ажно з 1932 года. Вечар “Каралеў я не іграла”, прысвечаны славаўтай артыстцы, прайшоў 16 студзеня новага, 2020 года. На Камернай сцэне тэатра сабраліся і гледачы, што набылі білет, і акцёры, рэжысёры, супрацоўнікі тэатра. Сабраліся артысты старэйшага пакалення, якія працавалі і сябравалі з Галінай Макаравай, прыйшлі і маладзейшыя, што маглі пабачыць яе хіба што ў кіно ці на кадрах відэа.

Фота Дамітрыя Кужалькова

На творчай вечарыне “Каралеў я не іграла” 16 студзеня 2020 года, ля мікрафона Зінаіда Зубкова.

“Людзі павінны збірацца і ўспамінаць, і мы сёння ўспамінаем не столькі саму актрысу, колькі пэўны прамежак часу, эпоху з жыцця Купалаўскага тэатра, якую немагчыма ўявіць без Галіны Макаравай ды іншых, — галоўны рэжысёр тэатра, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі Мікалай Пінігін.

— Людзі павінны збірацца і ўспамінаць, і мы сёння ўспамінаем не столькі саму актрысу, колькі пэўны прамежак часу, эпоху з жыцця Купалаўскага тэатра, якую немагчыма ўявіць без Галіны Макаравай ды іншых, каму мы яшчэ прысвяцім сустрэчы ў межах цыкла “Легенды...” —

кажа галоўны рэжысёр тэатра, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі Мікалай Пінігін. — Вось мая маці глядзіць тэлевізар: “Ой, такі гений памёр! І гэтага генія ўжо няма”. А я тых артыстаў практычна не ведаю, я іх не бачыў на сцэне. Яны куміры і героі маёй мамы, а не мае. Бо тэатральны артыст як матылёк — ён жыве ў сваім часе і са сваім часам сыходзіць. І таму вельмі каштоўна, што зусім маладыя людзі, зусім маладыя акцёры вось хаця б такім чынам могуць даведацца пра папярэднікаў, якія былі гонарам адышоўшай тэатральнай эпохі.

Ідэю адзначыць падобнай праграмай юбілей Галіны Макаравай тэатру падказала яе дачка Таццяна Касцюніна, якая шмат гадоў адпрацавала на тэлебачанні і якая не толькі клапаціва, але і актыўна захоўвае памяць пра сваіх бацькоў. Рэжысёрам праграмы стаў Дзмітрый Цішко:

— У мяне самога ёсць ярскія ўспаміны з дзяцінства: як бачыў па тэлевізары які фільм з Галінай Кліменцьеўнай, то думаў, што гэта мая прабабуля — такое было падабенства. І толькі тады, калі ў якасці рэжысёра пачаў працаваць над праграмай, па-сапраўднаму даведаўся пра гэтага чалавека. Насамрэч, як неаднойчы гучала ва ўспамінах гасцей

Хоць і прысвячаўся вечар толькі Галіне Макаравай, але і пра Паўла Пекура было сказана нямаю маці глядзіць тэлевізар: “Ой, такі гений памёр! І гэтага генія ўжо няма”. А я тых артыстаў практычна не ведаю, я іх не бачыў на сцэне. Яны куміры і героі маёй мамы, а не мае. Бо тэатральны артыст як матылёк — ён жыве ў сваім часе і са сваім часам сыходзіць. І таму вельмі каштоўна, што зусім маладыя людзі, зусім маладыя акцёры вось хаця б такім чынам могуць даведацца пра папярэднікаў, якія былі гонарам адышоўшай тэатральнай эпохі.

Аднак легенду той вечар у Камернай зале тэатра было нашмат болей — Галіна Кліменцьеўна на партрэце і на экране, а іншыя слаўныя артысты старэйшага пакалення ўласнай персонай — прыгожыя, годныя, з пункта гледжання нашага хуткага і мітуслівага часу нават шляхетныя: менавіта яны дзяліліся ўспамінамі пра Галіну Макараву. Такая кампанія “взлікіх” сапраўды дазволіла хоць крыху наблізіцца да той эпохі Купалаўскага, якую мы, маладзейшыя, не заспеці. Я міжволі нават адзначыла, як натуральна, трохі не пацяперашняму гучыць беларуская мова з вуснаў знаных артыстаў. Пералічыць хоць бы тых, хто выходзіў да мікрафона: народная артыстка Беларусі Марыя Захарэвіч, народны артыст Беларусі, народны артыст СССР Генадзь Аўсяннікаў, заслужаны артыст Беларусі Фама Варанецкі, народная артыстка Беларусі Зінаіда Зубкова, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі Валерыя Анісенка, акцёр і драматург Аляксеі

Дударэў, у ролі вядучага — заслужаны артыст Беларусі Аляксандр Падабед.

Канешне, не толькі жывым словам узгалявалі артыстку — на экране паказвалі ўрыўкі з фільмаў і спектакляў, можна было пабачыць маладыя і проста рэдкія фота Галіны Макаравай. Але афіцыйна ўдалося пазбегнуць — атмасфера была пахатняму ўтульнай. Бышам сабралася кампанія сяброў, кампанія калег і блізкіх людзей, каб з замілаваннем, з захапленнем, і нават з гумарам успомніць народную артыстку. А маладзейшыя няхай слухаюць, няхай ведаюць, якімі продкамі ім трэба ганарыцца.

На вечары пра Галіну Кліменцьеўну многа разоў успаміналі як пра “мамку” — менавіта такой яна была і для калег, і для ўсіх астатніх, хто трапіў у поле яе зроку. Бадай што не так пра тэатральную геніяльнасць і акцёрскае майстэрства ішла гаворка, як пра чалавечыя якасці артысткі, якая ўсім была гатовая дапамагчы і ўсё магчыма аддаць іншым. Хаця ў самой яе лёс быў не просты, ды і да акцёрскай славы яна ішла доўга.

Дарэчы, многія лічылі Макараву “артысткай з народа” — так арганічна, так дакладна яна жыла жыццём сваіх гераней. А насамрэч яна мела выскародныя карані: дзед быў свяшчэннікам, бацька — царскім афіцэрам, які служыў нават у стаўцы цара і ваяваў у арміі Дзянікіна, але ж

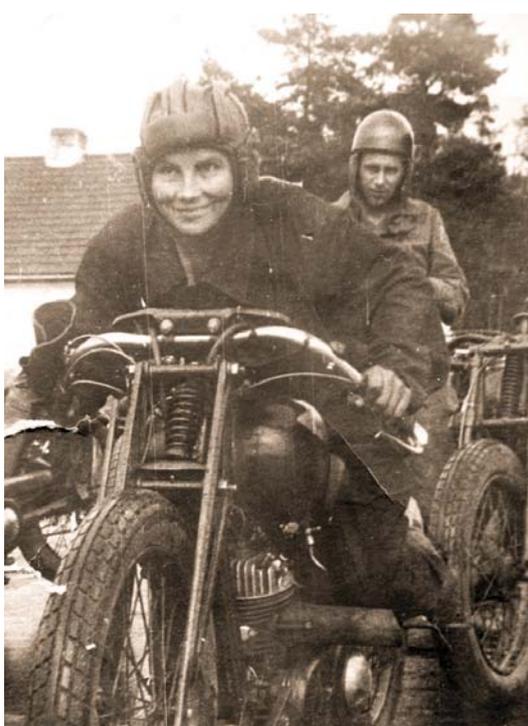
вярнуўся ў Старобін да сям'і, дзе перажыў арышт, турму і пазбаўленне правоў. І юная Агата Чаховіч (а менавіта так звалі будучую артыстку), калі атрымлівала папшарт, запісалася на машына прозвішча Апанашчык. Галінай яна стала ўжо ў Мінску, а Макаравай — па першаму мужу-афіцэру, за якога выйшла замуж яшчэ да вайны і з'ехала з ім на Кольскі паўвостраў. З фронту той вярнуўся жывым — але не адзін, а з новай жонкай. А Галіна Макарава з Масквы, дзе паспяхова прайшла пробы ў тэатр імя Вахтангава, вярнулася ў Мінск у свой родны Купалаўскі тэатр. Былы муж потым стаў партыйным начальнікам, і, меўшы ўладу, нават паўплываў на тое, каб іх сумесны з Галінай сын Эдуард, калі падрос, жыў у яго сям'і ў Маскве. Але ж усе канікулы хлопца праводзіў у Мінску. Эдуард потым таксама пайшоў па партыйнай лініі, нейкі час працаваў рэферэнтам у Міхаіла Гарбачова. Дарэчы, на святочную вечарыну ў Мінску прыехалі ўнукі і праўнукі артысткі і ад дачкі Таццяны ад брака з Паўлам Пекурам, і ад сына Эдуарда. Артыстычныя дарослыя ўнукі чыталі публіцы ўрыўкі з перапіскі Галіны Макаравай і Паўла Пекура, а кранальныя малыя праўнукі парадавалі музычнымі нумарамі і канчаткова стварылі атмасферу сямейнага свята.

Усім нам добра вядомы вобраз Галіны Макаравай, амаль усе пазнаюць актрысу ў твар. Але ж для большасці яна быццам заўсёды была толькі бабуляй — маладой мы яе і не памятаем. А яна ж была ў маладосці яшчэ якой! І энергічнай, і гарэзлівай, і спартыўнай — у родным Старобіне за звонкасць ёй нават далі мянушку Бубен. А хто, згадваючы артыстку па кінаролях, уявіць, што яшчэ ў 1937-м годзе яна стала чэмпіёнкай Беларусі

вайне. І ўдовам падвысілі пенсію аж на пяць рублёў! Славутая карціна рэжысёра Сяргея Мікаэляна ўбачыла свет у 1976 годзе, але і раней у 70-я актрыса іграла ў кіно адразу бабулек, паважных жанчын. І потым, зразумела, яе часта запрашалі сыграць менавіта “жанчыну з народа”. Несумненна, нават маладыя сучасныя гледачы пазнаюць актрысу — бо тэлеэкраны дагэтуль не пакідае кінахіт 1983 года “Белыя росы”, Галіна Макарава іграла Матрону, зусім невялічкую ролю. У кіно ёй часта даставаліся такія.

Інакш было на тэатральнай сцэне — усе памятаюць, што славу тэатра Андрэй Макаёнак, здаралася, менавіта пад гэтую актрысу пісаў свае п'есы, напрыклад, “Лявоніхай на арбіце” для яго магла быць толькі Галіна Макарава. Зорная роля артысткі — у спектаклі “Трыбунал” па п'есе Макаёнка. Прысутныя на вечары маглі не толькі ўбачыць на экране ўрыўкі са спектакля, але і ўжыву пааслухаць шматгадовага сцэнічнага мужа актрысы ў “Трыбунале” Генадзя Аўсяннікава. “Каралеў я не іграла, прынцэс не іграла” — казала Галіна Кліменцьеўна ў дакументальным фільме 1983 года. І так глядзіш на спіс яе роляў у тэатры — сапраўды: Маці, Старая, Карміліца, Цёця Каця, Дзятлічыха, Кабаніха, Квашыня... Яе Ганна ў спектаклі “Вечар” пра трох старых у закінутай вёсцы па п'есе Аляксея Дуларава потым пражыла і сцэнічнае жыццё ў фільме “Осенние сны”.

І як каштоўна, што жыццё “тэатральнага матылька” можна падоўжыць такімі вечарынамі, калі самае жыццё актрысы становіцца тэатральнай гісторыяй, калі яна сама — гераіня захапляльнай п'есы і не застаецца толькі вобразам на экране, а ста-

Галіна Макарава, 1939 г.

Галіна Макарава і Павел Пекур у спектаклі “Маладая гвардыя”, 1947 г.

па мотакросу, захаплялася каньным спортам, кіданнем каг'я, лёгкай атлетыкай і гэтак далей. І на фотаздымках мы можам пабачыць прыгожую і, відавочна, гарэзліваю дзяўчыну — зусім не “Усесаюзную бабулю”, як яе калісьці называлі. А ўсё чаму — бо ў кіно яна праславілася толькі ва ўзросце 57-мі гадоў, калі сыграла ў пранізлівым фільме “Вдовы” разам з актрысай Галінай Скарабагатавай. Дарэчы, фільм настолькі ўразаў Леаніда Брэжнева, што праз пэўны час у адным сваім дакладзе ён сказаў, што трэба больш клапаціцца пра ўдоваў тых, хто загінуў на

новішча блізкай нам як жыў і вельмі добры чалавек, якім наш беларускі народ сапраўды можа ганарыцца. І слова “народ” у дадзеным кантэксце не гучыць занадта напышліва — бо яна была і артысткай народа, і народнай артысткай.

Тэатр плануе запіс праграмы “Каралеў я не іграла” выкласці на сайце тэатра, а я даю вам магчымасць пачыць частку тых гісторый і тых прызнанняў у любові да артысткі, якіх хапала на вечарыне. І вы паверыце, што словы пра “мамку” я пісала нездарма.

К

Галіна Макарава і Генадзь Аўсяннікаў у спектаклі “Паўлінка”, 1980 г.

Галіна Макарава і Павел Пекур з дачкой Таццянай. 1951 г.

■ **Аляксей ДУДАРАЎ,**
заслужаны дзеяч мастацтваў
Беларусі, драматург:

“Як хто, а я сабаста Галіну Кліменцьеўну як артыстку ніколі не ўспрымаў. Ёй дастаткова было выйсці на сцэну ўдзякнучы, кашлянуць, слоўца сказаць, а калі ўжо слязой капнуць — дык усё! Мяне адразу нейкая сіла хапала, закідала ў маё дзяцінства — да бацькоў, да нашых суседзяў, у маю вёску. Гэта нейкі цуд! Гэта не акцёрства. Скажаць: “Ой, якая выдатная актрыса, геніяльная, таленавітая!...” — мне падаецца, гэта не пра Макарава.

А калі вызначыць для яе нейкае адно слова, то я абраў бы гадоўнае — Мама, Маці. У гэтым слове ёсць усё — і строгаць, і іронія, і дабрыва... усё мы ведаем, што такое мама. Галіна Кліменцьеўна, я вас люблю, я вас памятаю, і я вам кланяюся!”

■ **Марыя ЗАХАРЭВІЧ,**
народная артыстка Беларусі:

“Найперш я хацела б адзначыць яе вялікі дар — безумоўна, ад Бога — дапамагачь іншым, прыносіць радасць іншым. Яна ніколі не была спінай да чалавека, якому патрэбна дапамога. Неяк я была ў вельмі складанай жыццёвай сітуацыі і мне не было дзе жыць. У адзін здзён у тэатры да мяне падыйшла Галіна Кліменцьеўна і Павел Аляксеевіч Пекур — цудоўны чалавек і акцёр, і прапанавалі мне пажыць у іх двухпакаёвай кватэры на плошчы Перамогі, з імі разам. Я была бясконца ўдзячная, сапраўды пажыла ў іх некаторы час і яшчэ больш пазнала іх дабрыву, цеплыню і шчодрасць — гэта тое самае, што ніколі ў жыцці не забудзецца. Пры гэтым Галіна Кліменцьеўна ніколі не гаварыла аб сваіх праблемах — ніколі! Але ведала чамусьці аб праблемах іншых”.

■ **Валерый АНІСЕНКА,**
заслужаны дзеяч мастацтваў
Беларусі, рэжысёр:

“У тэатры збіраліся ставіць вершаваную п'есу Мустая Карыма ў цудоўным перакладзе Уладзіміра Караткевіча. Галіна Кліменцьеўна рыхтавалася да ролі Маці і звярнулася да мяне, каб я папрактыкаваў яе ў рабоце з вершамі. А я, малады, па розных прычынах жыў тады ў тэатры ў бібліятэцы. Лета, шэсць гадзін раніцы, і раптам чуо пад вокнамі гучнае:

“Валерык!” І вось так кожную раніцу мы па дзве гадзіны хадзілі па скверы ці парку і рэпетавалі. І з таго часу я ведаю, бо бачыў сваімі вачыма, як усё даецца. Калі мне гавораць — у яе інтуіцыя, талент! — Не! Я быў сведкам, якая гэта вялікая ўнутраная работа, і як няпроста ўсё давалася, і як многа яна думала, спрабавала — менавіта працавала. Праз некалькі тыдняў на рэпетыцыях быў цуд — яна абсалютна валодала вершаванай формай, больш за тое — гэта было так насычана знутры, так разумна, так мудра! Сустрэчы з такімі людзьмі потым вызначаюць і твой шлях, і менавіта яны вызначаюць свой час”.

Даруйце, але вялікую колькасць навін, датычных Калядаў, Шчодрыкаў і Старога Новага года, як і папярэджаў, праігнараваў. Усё добра ў пару. Месяц амаль заканчваецца. Вось Вадохрышча якраз бы да месца згадаць. Але навiны дасылаеце са спазненнем. Для большай аператыўнасці параў тэлефонам пакарыстацца, адшукаць Рагіна і перадаць фактуру “з пылу і жару”. А пакуль што пастараяся кампенсавачь нiстачу ўласнымi ўспамiнамі.

Яўген РАГІН

Дык вось, Вадохрышча. 1980-я, Ветка, ледзяное пакрыва Сожа, пелька, ад свiнцовай вадзі ідзе пара. У паветры — грасаў дзвiццаць з мiнусам. Я, заматаны па нос, хукаю на “Зенiт”, каб не сканаў заўчасна. А ў пельку адзiн за адным скокаюць санiтарны ўрач, начальнiк аддзела культуры, дырэктар музычнай школы, нейкiя iншыя чыноўнiкi-начальнiкi. Фiксую момант, а нос цячэ. Паколькi рэзiгнiйныя абрады пакуль не ў пашане, фотарэпартаж iдзе пад рубрыкай “Здаровы лад жыццiя”. Кажуць, трапiцца “маржаваннiя” ў родных аколiцах не захавалася. Шкада. Да здаровага ладу жыццiя мы яшчэ вярнемся. А пакуль — навiны, дзе гаворка пра асоб.

Намеснiк дырэктара **Вiцебскага** абласнога метадычнага цэнтра народнай творчасцi Андрэй Стручанка паведамляе: “У нашай выставачнай зале рэалiзаванаецца арт-праект “Партрэт майстра”. Гэтым разам тут дзейныя персанальныя выставы спецыяльна на народны мастацкiя рамёствы Андрэя Рэцiкава з **Наваполацка**. У экспазiцыі — дзесць батлейкаў і больш за сотню лялек, якiя Андрэй Мiхайлавіч вырабiў у розных тэхнiках. Асаблiвае месца займае рэканструкцыя батлейчнай скрiнi вiцебскай батлейкi “Жлоб”... Андрэй Рэцiкаў нарадзiўся ў **Наваполацку**. Широка вядомы тым, што займаецца настаноўкамі ў народным ляльчым тэатры “Капля III”. Першая адбылася 24 гады таму. За гэты час майстар сабраў вялікі метадычны матэрыял на гiсторыю беларускай батлейкi, пра аналагiчныя тэатры Расiі, Украiны i бы традыцыйныя тэатры Заходняй Еўропы. Успiн Рэцiкава пастаянна абагульняецца спецыяльна абласнога метадычнага цэнтра. Летась Андрэй Мiхайлавіч перамог у рэспублiканскім конкурсе “Чалавек года ў сферы культуры” (намінацыя “Народная творчасць”).

iмя пэтра Івана Пехцерава шанавалі ў аднайменнай цэнтральнай раённай бiб-

Батлейка 3... капелюша

- На здымках:
- 1 Малабэраставіцкая экалагічная “брыгада”.
 - 2 Сталыя людзі ў Навагрудку асвойваюць рамёствы.
 - 3 Неабьякавыя матулі са Шчучыншчыны.
 - 4 У Барунах песні чаем запіваюць.
 - 5 Ваўкавыскаму раёну — 80.

ліятэцы. Загадчык аддзела бiблiятэчнага маркетынгу **Клімавіцкай** бiблiятэчнай сеткі Марына Шылава распавяла пра тое, што на сустрэчу прыйшлі літаратары, работнікі культуры. Пiсьменнiк Мiкалай Мiнчанка падзяліўся ўспамiнамі пра свайто сьвята. Іван Ягоравіч пiсаў збольшага паруску, але вельмі любiў родную Клімаўшчыну, пастаянна сюды прывязджаў. Пехцераў — аўтар 14 кнiг паэзіі, на яго вершы напісана больш за сто песень. iмя пэтра было прысвоена бiблiятэцы ў 2014 годзе. Родныя Івана Ягоравіча пералалі ўстанове частку асабiстых рэчаў пiсьменніка: дырэктарскую машынку, фотаздымкi, аўтарскія выданнi, публікацыі і рукапісы.

Творчыя калектывы бываюць розныя. Тыя, што складаюцца з асоб, з’яўляюцца максімальна выніковымi. Да прыкладу, дырэктар **Гарадзiшчэнскай** дзiцячай школы мастацтваў (**Баранавiцкі** раён) Віталь Купрык не можа стрываць слоў задавальнення: “2020-ты пачаўся для нашай установы ўдала. Наўчарскую прынiмi ўдзел у XIV Мiжнародным калiдным фестывалi-конкурсе дзiцячай i юнацкай творчасцi “Мы разам, што праходзiў у **Брэсце**. Ансамбль “Эксплюзiў Бэнд” (кiраўнiк Андрэй Касач) стаў

лаўрэатам 1 ступенi, гурт цымбалiстаў “Спадчына” (кiраўнiк Таццяна Купрык) і ваякiст Мацвей Шынгель (настайнiк Марына Скурчык) — лаўрэатамі 2 ступенi. Дыпламамі фестывалю ўзнагароджаны гiтарыст Ягор Добыш (настайнiк Андрэй Касач) і ваякiст Сафiя Шышко (настайнiк Марына Скурчык).

Вельмі ўрадзiўся тым, што ў **Навадворскай** сельскай бiблiятэцы **Шчучынскага** раёна адно з мерапрыемстваў называюць “галзiнай паэтчычнага настрою”. Як нам не стае iншым разам такога наможа стрываць слоў задавальнення: “2020-ты пачаўся для нашай установы ўдала. Наўчарскую прынiмi ўдзел у XIV Мiжнародным калiдным фестывалi-конкурсе дзiцячай i юнацкай творчасцi “Мы разам, што праходзiў у **Брэсце**. Ансамбль “Эксплюзiў Бэнд” (кiраўнiк Андрэй Касач) стаў

лi кнiжную выставу “Родны край — крыніца натхнення”. Чарговы лiст са Шчучыншчыны прыйшоў з **Астрыйскай** гарпасялкавай бiблiятэкі. Тут прыйшоў пасаджэнне аматарскага аб’яднання “Клуб Неабьякавых Матуль” (вось яшчэ адна нешараговая назва!) пад найменнем “Свет у чаканнi дзiваў”. Бiблiятэкар Ганна Сцяпанчанка распавяла: “Гаворка iшла пра сумесны праект бiблiятэкараў і валанцёраў. Дарэчы, ён прынёс ужо перамогу яшчэ ў адным праекце “Пацярэнне ўдзелу грамадзянскай супольнасцi ў прынiцыпi раiзiннiў на пытаннiях сацыяльнай iнтэграцыі ў Беларусь”. Праект рэалiзуюцца **Беларускім Таварыствам Чырвонага Крыжа**. “Неабьякавыя матулі” разам з валанцёрамі распачалі акцыю “Увайдзi ў кожны дом”, аддзiлявалi людзiм сталаца веку. Потым занялiся пры-

ёмнымi дзецкi, якiх у пасёлку iмат”. Ганна Аляксандраўна, якая прыдумала назву аб’яднання, кажа, што яна нiбыта састарэла, бо справай занялiся не толькi маці, але і таты ды бабулi з дзiццямi. Але гарпасялкоўцы супраць змены наймення. Маўляў, яно паспела стаць брэндавым. Ганна Аляксандраўна не супраць.

А вось у **Слонiмскай** раённай бiблiятэцы iмя Якуба Коласа зладзiлi гiстарычны экскурсе “Кнiжныя скарбы Слонiмскай зямлi”, прымеркаваны да 80-годдзя ўтварэння раёна. У мерапрыемстве браў удзел гiсторык, краязнаўца, журналіст і пэат Сяргей Чырвын. Пра акцыю паведамiла бiблiятэкар аддзела маркетынгу Наталiя Струкава.

Прышлi дотысы пра 80-годдзе **Слонiмскага** і **Ваўкавыскага** раёнаў. З гэтай нагоды работнiкi Ваўкавыскага

раённага цэнтра культуры і **Краснапольскага** Дома культуры паказалi канцэртную праграму “Край, у якiм я жыву!” А Слонiмскай дзiцячая раiблiятэка правяла са школьнiкамі краязнаўчыя чытаннi “Табою дыхаю, мой край, праменным сонейкам сатканы”. Загадчык установы Наталiя Гурская дадае, што падчас мерапрыемства быў праведзены агляд краязнаўчай лiтаратуры.

Краязнаўца Іван Лапо паведамляе: “У **Клімавіцкім** краязнаўчым музеі па iнiцыятыве яго дырэктара Дар’i Эверс прайшла навуковая краязнаўчая канферэнцыя “Усходняя Беларусь у 1920-я гады: да 95-годдзя Калiнiнскай акругі”. Цiкава, што з’яшчары акругі карысталiся чатырма мовамі: беларускай, рускай, лiтвыскай і польскай. Тэрыторыя Касцюкаўскага раёна таксама ўваходзiла ў Калiнiнскую акругу. Клімаўчы былі яе цэнтрам”.

Навіны адным радком. У **Навагрудскім** ЦКiНТ, пiша дырэктар установы Наталiя Кавалюк, пачалi рэалiзавачь праект для сталых людзей, скiраваны на сацыяльна-культурную адаптацыю і падрыхтоўку валанцёраў.

У **Малабэраставіцкай** iнтэграванай сельскай бiблiятэцы (**Бэраставіцкі** раён) правалi экалагічную экскурсію, прымеркаваную да Дня запаведнiкаў і нацыянальных паркаў.

Агратаралок **Баруны Ашмiнскага** раёна стаў месцам трапiшчiных чайна-песенных пасядзелаў людзей сярэдняга веку.

Фальклорна-этнаграфічнаму аматарскаму калектыву, што нарадзiўся пры **Белдзяржуліверсiтэце**, — сорак гадоў.

Як распавядае металыст сектара па рабоце сярод дзiцяч Палаца мастацтваў **Бабруйска** Кацярына Крылова, ва ўстанове праведзена тэатралiзавана-гульнявая праграма “Жыццё без цыгарэт”.

А супрацоўнiк **Савецкага** раённага аддзела па надзвычайных сiтуацыях Таццяна Бычанок нагадвае, што цыгарэты вельмі часта становяцца прычынай пажараў. А змагаюцца з iмi выратавальнiкi, прафесійнае сьвята якiх было адзначана днямі ў рэспублiцы. Выратавальнiкi робяць усё, каб не было тэхнагенных бедстваў і вынiшчальных наступстваў стыхій. I сёння нумар 101 вядомы кожнаму, у тым лiку і работнiкам культуры. Аўтар распавядае, што з 20 студзеня па 20 лютага ў сталіцы праходзiць рэспублiканская акцыя “Бяспеку — у кожны дом!” Трэба памятаць: штогод у Беларусі адбываецца больш за сем тысяч надзвычайных сiтуацый. Гiне каля тысячы чалавек. Прычыны: паленне цыгарэт у нецвярозым стане, парушэнне правiлаў бiслекi пры эксплуатацыі электраабсталявання, дзiцячае свавольства з агнём. I пра гэта неабходна памятаць.

Беражыце сябе! Сустрэнемся праз тыдзень.

Калядны карнавал “Конікі”, які праводзіцца на Шчодры вечар у Давыд-Гарадку, атрымаў нядаўна статус нематэрыяльнай культурнай каштоўнасці (НКС) Беларусі. Толькі тут спраўляюць абрад, у якім асноўны персанаж — конь з вершнікам. Пра тое, колькі часу існуе такая традыцыя, гарадчкі спрачаюцца. А навукоўцы адназначна падкрэсліваюць: конь — татэмная жывёла ў славян, звязаная з культурам сонца, што натуральна менавіта на Каляды, у пераломны перыяд года пасля зімовага сонцавароту.

А ЯК У ЕЎРОПЕ?

І калі ў Давыд-Гарадку на кані вайсковец, то ў Польшчы гэта татарын са шматлікай світай і музыкамі: шэсце Лайконіка штогод з XIX стагоддзя адбываецца ў Кракаве, а з 2014 года яно ўключана ў Нацыянальны інвентар НКС Польшчы. Падобныя вобразы каня з вершнікам ёсць у карнавальных традыцыях Украіны, Румыніі, Венгрыі, Іспаніі і іншых краін Заходняй Еўропы.

Што да вершніка і хрысціянскай традыцыі шанавання святога Васіля 14 студзеня, найўнасьць у традыцыйным давыд-гарадоцкім абрадзе Дзеда Мароза (раней ён хадзіў без Снягуркі), то яе варта параўноўваць з вобразам Дзеда Мароза ў Грэцыі і на Кіпры, дзе шануюць свята Васіль Кесарыйскі Вялікі, падобны да святога Мікалая (Санта-Клауса). Дарэчы, у Грэцыі ставіць на Раство не ёлку, а сасну, там ёсць песенка, аналагічная вядомай нам “В лесу родилась ёлочка”. Што цікава — старажыты Давыд-Гарадка ўспамінаюць, што раней у іх таксама ставілі на Раство сасну (Ніна Іванюна Галавач 1939 года нараджэння пацвердзіла гэта на Васілле 2020 года).

ШТО ПРАДАВАЎ ЦЫГАН

У Беларусі калядаванне і шчадраванне з Канём раней было распаўсюджана на Міншчыне і на Усходнім Палессі, дзе Князя або Кабылу вадзіў і прадаваў Цыган (часам на Усходнім Палессі ў якасці павальдара быў афіцэр і барыня), але ў Заходнім Палессі маску Князя з вершнікам можна было сустрэць часцей. Фалькларыст Васіль Лішвінка, сам родом са Століншчыны, лічыў, што ваджэнне Казы і Князя — водгукі перасялення плямён і народаў. Ён узгадваў шчадроўку, якую чуў з маленства. Яна сведчыць, што вобраз вершніка трэба звязваць са святкам Васілле 14 студзеня (некалі першы дзень новага года і студзеня).

МОЙ БЕЛЫ КОНЬ...

Навуковыя эксперты Таццяна Кухаронак і Таццяна Валодзіна, якія адстойвалі каштоўнасць давыд-гарадоцкага карнавалу як элемента нематэрыяльнай культурнай спадчыны беларусаў, лічаць, што выява збройнага вершніка — найперш знак таго стану грамадства, дзе ча-

“Ой там, Загадкі і патэнцыял давыд-гарадоцкай карнавальнай традыцыі пад Шчадрам...”

Фота Паўла КУНЦІКА

лавец прафесійна займаўся вайскавай справай і меў уладу. Як і ў іншых індаеўрапейскіх міфалогіях, у беларусаў на кані ці на калысніцы ездзіў і некаторы багі, перш за ўсё Пярун, бог навальніцы і маланкі, і самое сонца. Мае значэнне маскы каня: ва ўсіх герояў ён белы — ад бога Свентавіта да княжацкага каня на гербе Пагоня. Гэта выяўляецца ў святах Юр’я, Сёмухі, Купалля. Усюды белы конь сімвалізаваў святло.

ЗАБАРАНЯЛІ, А ЦЯПЕР АХОУВАЮЦЬ

Тэксты стोलінскіх шчадровак упамінаюць талер — срэбную манету, шырока распаўсюджаную ў Еўропе ў XVI — XIX стагоддзях (на некаторых чаканілі белага каня або вершніка на кані). Дык вось у адной са шчадровак гаворыцца, што за такую манету гаспадар хачеў прадаць свайго каня: “Ой, кося мой, кося, кося вараненкі, прадам цябе, кося, за талер драбненькі...” Дыялог з гаспадаром, у якім конь нагадвае, што верна служыў яму, прымушае яго не прадаваць каня: “Ой, кося мой кося, кося вараненкі, няхай прападае талер бяленькі! На талер драбненькі я не разжывуся. З табой, мой кося, я не разлучыся!” Безумоўна, што конь быў самай важнай гаспадарчай жывёлай на сялянскім падворку, і яго гаспадар ценіў больш за ўсё. Шчадроўка запісана Васілём Лішвінкам у 1984 годзе ў Давыд-Гарадку. Дарэчы, Васіль

Дзімрыевіч сведчыў, што Конь з вершнікам (яздовым на мясцовай гаворцы) скакаў, затым падаў падчас абраду, яго “лячылі”, але падлямаў ён толькі пасля таго, як гаспадары адорвалі калядой. Больш выразна дыялог вершніка з канём перадае шчадроўка з Давыд-Гарадка, якую спявалі гаспадару або яго сыну (фанаграмы гарадоцкіх песень-калядак і шчадровак запісаны мной у 2009 годзе з захаваннем мясцовай гаворкі ад Софі Царык, якая нарадзілася ў 1938 годзе).

Вобраз Васіліна на кані ў стोलінскай шчадроўцы ў пэўны гістарычны перыяд мяняўся і набываў характэрныя для гэтых перыядаў рысы — ваяра, князя, цыгана, казака, салдата. У наш час у Давыд-Гарадку можна ўбачыць вершніка ў шпые з пяром і нават міліцыянера.

СТАЛАРЬ І ЦЕСЛЯР

Найўнасьць у Давыд-Гарадку разнастайных масак — ад традыцыйных высюковых з Конікам да сучасных сацыяльных, казачных і персанажаў мультыкаў — натуральная для гарадскога карнавалу, яна складалася на працягу ўсяго гісторыі горада. Перыяд, калі Давыд-Гарадок быў у складзе Вялікага Княства Літоўскага, стаў для яго пэўным, пакінуў значныя сляды ў традыцыйнай культуры. З 1522 года ім валодала каралева Бона, якая заснавала тут традыцыю тонкага тка-

тва — жаночы галаўны ўбор “галавачка” сведчыць пра гэта. У наш час касцюм гарадоцкай мяшчанкі прысутнічае ў калядным карнавале Давыд-Гарадка на Шчодры вечар. Бона Сфорца эканамічна ўмацавала горад, асаблівы тут яўрэйскі Заходняй Еўропы, развіла рамесны. Яўрэі навучылі гарадчоў прадпрыемліўству. Калі зямля не магла пракарміць, дапамагалі рамесныя вырабы, мясцовыя лясныя промыслы, рыбалоўства, паляванне. Рачныя шляхі давалі магчымасць алвозіць на продаж мясныя, рыбныя і малочныя вырабы ў Заходнюю Еўропу.

Асаджаныя тут пленныя татары, ажаніўшыся з мясцовымі мяшчанкамі і сялянкамі, унеслі значны ўклад у развіццё рамесства, агародніцтва, заснавалі промысел ізвозу.

Касцюм Вясны не так проста ўключаны ў гурт шчадроўнікаў, ён адлюстроўвае жаночы промысел “вяснуваты” — прадаваць насенне агароднінкі і кветак. А татарскія гурты конікаў — адны з лепшых на калядным карнавале ў наш час, уключаюць разнастайныя маскі і прадстаўнікоў усіх пакаленняў старажытнага роду Скабічоў, якія тут называюць.

12 ЖАДАННЯЎ

Менавіта на гарадзішчы раней збіраліся гарадоцкія “конікі”. Тут яны пачыналі і завяршалі свае абыходы хат на Шчодры вечар іска-

вым рытуалам, звесткі пра які данеслі студэнты Універсітэта культуры і мастацтваў свайму выкладчыку Пятру Гуду. Кожны “канец” вуліц Давыд-Гарадка, якія сыходзіліся ў цэнтры на гарадской плошчы, папобна промням сонца, збіраў свой гурт (іх назвы на мясцовай гаворцы — Болото, Комора, Осэльша, Вугонь, Мэльнікі, Радзічы, Засцелье, Каралін, Лоца, Сешка, Лужок, Кодак).

Чалавек 15 маскіраваных на чале з Конікам — яздовым на кані, а разам з ім традыцыйныя маскі Дзеда і Бабы (сімвалы продкаў), Дзеда Мароза, Казла, Мядзведзя, Ваўка, Барана, Лісы, Зайца, Бусла з дзіем-немаўляткам у дзюбе, Смерці з касой, Бабы-Ягі і іншых персанажаў (была нават маска Каровы), як толькі сямнее і на небе з’явіцца першая зорка, абыходзілі падворкі і шчадравалі. А ў 12 ночы збіраліся на плошчы, дзе ўсім кіраваў дзед Сурмач. Яго імя паходзіць ад назвы сігналавага і музычнага інструмента — сурмы, якая вядома ў Беларусі як пастухова труба, труба паліўнічага і вайскоўца-трубача. Так што традыцыя “конікаў” трубіць у рог, абвешчваюць пра свой нальход, а таксама байць у барабаны ідзе ад вайскавай старажытнай практыкі. Дзед Сурмач абвешчаву пачатак конкурсаў гуртоў конікаў і музыкаў — хто зборэ вакол сябе больш гараджан. Затым запальвалася вогнішча, і пераможцы абыходзілі яго тры разы, загадваючы 12 жаданняў пад гукі барабанаў і ражкоў.

ЯК ЗАХАВАЦЬ ТРАДЫЦЫЮ?

Калядны карнавал у Давыд-Гарадку стварылі на аснове сельскага абраду шчадравання жыхары горада і захавалі яго, пэўным чынам развілі ў адпаведнасці з гістарычнымі зменамі ў грамадстве, данеслі да нашага часу. Многія хлопцы і мужчыны іграюць на баянах, акардыонах, гармоніках, ёсць тэленавіяты выяваў на бубне, турэцкім барабане. Шкада, што странаны асноўныя абрады сігнальны інструмент — дудка з каровінага рога або ражок, труба існуе ў адзінкавым экзэмпляры як латунная паліўніча — яна перадаецца з пакалення ў пакаленне. Часам выкарыстоўваюцца непатрэбныя зараз піянерскія горны або куліяюцца пластымасавыя дудкі і ражкі, якія выдаюць добры гук, але не адпавядаюць традыцыі.

Культрабнікі заўсёды бачылі сваю ролю ў тым, каб наладзіць заключную частку святкавання Шчодрага вечара на плошчы, арганізуючы сцэнічныя формы. Аднак статус нематэрыяльнай культурнай каштоўнасці вымушае працягваць менавіта

народную традыцыю, не скажачы яе. За час ваяўнічага атэізму і забароны на народныя абрады больш страчана шмат калядных і шчадроўных песень, дыялогаў, сямейных традыцый, стала маля таленавітых спевакоў і музыкаў, танцораў, зніклі многія традыцыйныя народныя рамесствы. Натуральна іх пераёмнасць немагчыма з-за таго, што людзі сёння жывуць больш ізалявана параўнальна з тым часам, калі суседзі збіраліся разам на попрадкі-вяхоркі. Да таго ж, культабнікі арыентуюцца на сцэнічныя формы, не выкарыстоўваючы вялікі патэнцыял традыцыйнай культуры ў сваёй працы.

Неабходна стварэнне асобных праграм этнавахавання і папулярызавання калядных традыцый у дзіцячых садках і школах, у Доме культуры, музеі, бібліятэцы. На гэта скіроўвае Канвенцыя UNESCO 2003 года “Аб захаванні нематэрыяльнай культурнай спадчыны”, выконваючы якую Беларусь складае свой Нацыянальны інвентар НКС. У дакументах стोलінскага раіўвканкама, паданых у Міністэрства культуры, пералічваюцца пагрозы для існавання традыцый, на якія ўказваюць старэйшыя гарадчкі, параўноўваючы сучасную традыцыю з тым, што яны памятаюць. Нягледзячы на тое, што гуртоў і разнастайных масак стала больш, некаторыя пачалі выкарыстоўваць купленыя маскі, што супярэчыць традыцыі, а некаторыя дзіцячыя гурты часам шчадруюць без Коніка. Не ўсе маскі абывраваюцца.

Назіраецца камерцыялізацыя абраду, калі гаспадары выносяць толькі грошы, хоць па традыцыі трэба ну хоць бы сімвалічна вынесці калядныя мясчыня і хлеба-булачныя вырабы ад свайго сямейнага шчодрага стала, дукеркі і садавіну — гэтым шчадравальнікі, сабраўшыся разам у той хаце, дзе апраналіся, падсілкуюцца пасля абыходаў. Абрад засвячаны дзецьмі на Васілле 14 студзеня спрошчаны да немагчымаці: “Са святкам, дайце грошы!”

Я, безумоўна, утрырую, але хацелася б бачыць больш высокую культуру абраду праз выкананне шчадровак і дыялогаў, а таксама менш шуму на плошчы, які не мае дачынення да традыцыі. Усе еўрапейскія і сусветныя карнавалы рыхтуюцца на працягу года. І калі ўжо гарадоцкія “Конікі” ў нашым Нацыянальным інвентары прапісаліся як першы і адзіны гарадскі карнавал, што існуе на аснове традыцый шчадравання з канём, то настаўнікам, краязнаўцам, культабнікам у гэты трыці Год малой радзімы трэба прыкласці ўсе намаганні, каб карнавал стаў прыкладам для іншых гарадоў нашай краіны.

Рэгіна ГАМЗОВІЧ,
грамадскі эксперт
у галіне нематэрыяльнай

ПЯКУЦЬКА Альбіна Васільеўна

Фота Юрыя ІВАНОВА

Беларуская культура панесла цяжкую страту. Пайшла з жыцця прафесар кафедры харавога і вакальнага майстэрства ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”, заслужаны работнік адукацыі Рэспублікі Беларусь, кандыдат педагогічных навук, прафесар Пякуцька Альбіна Васільеўна.

Альбіна Пякуцька нарадзілася 31 кастрычніка 1940 года. У 1967 годзе скончыла Беларускае дзяржаўнае кансерваторыя імя А.В. Луначарскага па спецыяльнасці “харавое дырыжыраванне”. Ва ўстанове адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў” працавала з 1975 года. У перыяд з 1987 па 2003 год Альбіна Пякуцька кіравала кафедрай харавога дырыжыравання, з 2003 па 2019 год — кафедрай харавога і вакальнага мастацтва.

Глыбокае веданне класічнага і нацыянальнага рэпертуару, тонкая і ўдзімлівая інтэрпрэтацыя музычных твораў, творчая энергія і высокае прафесійнае майстэрства спрыялі дасягненню ёю высокіх вынікаў у канцэртнай практыцы, выхаванні і навуцкім маладзых спецыялістаў.

За час сваёй педагогічнай дзейнасці Альбіна Пякуцька выхавала плеяду вучняў, якія працуюць выкладчыкамі ва ўстановах вышэйшай адукацыі, музычных школах, каледжах, кіраўнікамі творчых калектываў, рэгентамі і пёўчымі ў царкоўных хорах.

Альбіна Васільеўна з’яўляецца двойчы лаўрэатам спецыяльнай прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь дзеячам культуры і мастацтва ў намінацыі “За ўклад у выхаванне творчай моладзі” (у 1999 і 2012 гадах).

За творчую работу па прапагандзе і папулярызаванні духоўнай музыкі Альбіна Васільеўна двойчы ўзнагароджаная Беларускай Праваслаўнай Царквой Ордэнам Святой Прападобнай Еўфрасінні Полацкай (у 2009 і 2011 гадах). Грамадскім аб’яднаннем “Беларускі саюз музычных дзеячаў” Альбіна Пякуцька ўзнагароджаная нагрудным знакам “За ўклад у развіццё музычнага мастацтва” (2010 год).

Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь смуткуе ў сувязі з гэтай цяжкай стратай і выказвае глыбокія спачуванні родным і бліжнім Альбіны Васільеўны Пякуцька.

Светлая памяць аб Альбіне Васільеўне Пякуцька назаўжды застанецца ў нашых сэрцах.

Тыдзень таму пайшла з жыцця знакаміты харавы дырыжор, заслужаны работнік адукацыі Беларусі, двойчы лаўрэат спецыяльнай прэміі Прэзідэнта нашай краіны, кандыдат педагогічных навук, прафесар Альбіна Пякуцька. Яе сыход — вялікая страта для ўсёй нацыянальнай культуры. Але з намі былі і застаюцца гонар за яе ўнёсак у развіццё харавой справы, памяць пра тую адчуванні прыгажосці, радасці, свята, якія яна дарыла і сваім мастацтвам, і самай сваёй асобай.

Надзея БУНЦЭВІЧ

універсітэце культуры і мастацтваў, дзе яна працавала з моманту яго заснавання, апошнія 32 гады ўзначальваючы кафедру харавога і вакальнага мастацтва. Мы сабралі толькі маленечкую частку ўспамінаў, якія маглі б класіфікаваць у адну кнігу.

Міхаіл ДРЫНЕЎСкі, мастацкі кіраўнік і гадоўны дырыжор Нацыянальнага акадэмічнага народнага хору Беларусі імя Г.Цітовіча, народны артыст Беларусі, прафесар:

— Мы былі знаёмыя з ёй цягам 57 гадоў. Калі я паступіў у Беларускае дзяржаўнае кансерваторыю, яна вучылася там ужо на трэцім курсе. З таго часу

спецыяльную прэмію Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь дзеячам культуры і мастацтва, была ўзнагароджаная Ганаровым знакам Міністэрства культуры нашай краіны “За значны асабісты ўклад у развіццё беларускай культуры”, мела два ордэны Святой Вялебнай Еўфрасінні Полацкай — I і II ступеняў. Яе добра ведалі ў Кітаі і ў 2007-м прысвоілі званне Ганаровага прафесара Дзяржаўнага перагагічнага ўніверсітэта горада Чжэнчжоу. Таму яе ўнёсак у развіццё школы акадэмічных харавых спеваў, у папулярызаванне харавога мастацтва ў нашай краіне і за яе межамі — безумоўна, неацэнны.

цы харавых кадраў. А колькі было зроблена яшчэ да яе з’яўлення! Пякуцька з Рэзютовічам працавалі ў Педагагічным ўніверсітэце імя Максіма Танка — талды гэта быў педінстытут, там быў факультэт культасветработы і там вучылі, у тым ліку, харавы дырыжоры. А калі ў 1975 годзе акрылася наша навуцкая ўстанова, тая кафедра ўвайшла ў яе склад. Прычым спачатку рыхтавалі акадэмічных і народных харавікоў адначасова, а пазней іх падзялілі, бо гэта ўсё ж розныя спецыяльнасці. Што ж да асабістага, дык я ведала Альбіну Васільеўну яшчэ з часоў майго студэнцтва. Яна была побач са мною на ўсіх этапах майго росту, прысутнічала на абароне дысертацыі. Заўсёды ўсім дапамагала, умела падбалзэрыць, натхніць, бо была вельмі “цёплым” чалавекам. Яна, калі можна так сказаць, “прарасла” ва ўсіх нас — сваёй асобай, стылем стасункаў. Мы заўжды звярталі з ёй, бы з камертонам, свае думкі і адчуванні: а як бы яна адрэагавала, як паступіла, што зрабіла б. І гэты стан захавацца на доўга, бо яна і зараз з намі.

Вялікіна МАЕЎСКАЯ, прафесар кафедры:

— Студэнты яе не проста любілі — абагаўлялі. Імкнуліся чымсьці здзівіць, асабліва ў дні народзінаў. Аднойчы прынеслі для яе вялізны звязку паветраных шарыкаў. А яшчэ, памятаю, прарэалі чырвоную дарожку ад дзяржаўнага ўніверсітэта да шасэ, куды пад’ехаў лімузін. Усё было абстаўлена так, бы яна сусветная кіназорка. Валодаючы папраўдзе жалезным характарам, яна магла імгненна падрыхтаваць новую праграму — і зрабіць гэта на вышэйшым узроўні. Вы ведаеце, што такое згуртаваць вакол сябе хлопчыкаў? А яна магла. Ды яны закаханыя былі ў яе шалёную энергетыку! І потым становіліся маймі паспяховымі — дастаткова згадаць саліста Тэатра эстрады Юўгена Ермалковіча, саліста Вялікага тэатра Васіля Мінгалява, Лью Пакацілава, які жыве і працуе ў Амерыцы. А некай я разгаварылася з урачом, і тая расказала: “Ды яна ж кіравала аматарскім хорам 3-й бальніцы. Мы на ўсіх аглядах перамагаю! Дагэтуль памятаем, як рэпэціравалі і сьпяравалі”.

Святлана ЯРОХІНА, прафесар кафедры:

— Фарміруючы кафедру, яна арыентавалася не толькі на прафесійнасці, але і на чалавечыя якасці выкладчыкаў. Бо ў яе быў талент да калектыўнага творчасці і сўтворчасці. Чалавек шырокай душы, яна была дыпламатам вышэйшай пробы: ніколі не сварыла людзей, не стварала ніякіх нязручнасцей, адразу гасіла ўсе непаразуменні.

Дзмітрый КУПРЫЯНКО, начальнік аддзела выхаванчай работы з моладдзю:

— Найвялікшы педагог не толькі па сваёй спецыяльнасці, але і для ўсіх і кожнага, па этыкету.

Юрыя ІВАНОВ, фотамастак:

— Калі я праводзіў сваю выставу ў Нацыянальным мастацкім музеі і хацеў аздабіць яе акрылічнай музыкай, мне парэлі звярнуцца да Альбіны Васільеўны. І калі я пачаў яе харавыя калектывы, прыйшоў у захапленне. А сама яна — выключнай душы чалавек і надзвычай прыгожая жанчына. Ва ўсіх адносінах!

Словы ўдзячнасці і смутку...

Фота Юрыя ІВАНОВА

Мне даводзілася не раз назіраць яе са сцэны, сутыкацца на рознага кшталту музычных мерапрыемствах і ў кулуарах, нават разам працаваць у журы. І заўсёды гэта быў сур’ёзны выбух пазітыву. Што ні здаралася б у жыцці, на публіцы яна заставалася артысткай у лепшым сэнсе гэтага слова: спагадлівая ўсмішка на твары, зрыненне ў вачах, зацікаўленасць сур’ёзнымі. А голас — сапраўдны званочак. Невыпадкова, што ўсе адразу прасілі яе заспяваць. І яна пагаджалася. Але ўмела імгненна ператварыць сваё сола ў зладжаны хор. Прычым атрымлівалася ўсё бышчам само сабой. Яна спявала, усе былі ў захапленні і ад спеваў, і ад чароўнай жанчыны. Потым Альбіна Васільеўна некалькі вельмі натуральна пачынала “дапамагаць” сабе рукамі, запрашалыя жэсты трансфармаваліся ў дырыжыраванне — і вось ужо співалі ўсе прысутныя, адгукнуўшыся на яе энергетыку і запал. Пры гэтым, заўважце, нікага ўціску, прымусу з яе боку — толькі добрая воля нечаканых “харыстаў”. Што ж талды казачь пра студэнтаў і кале! Яна іх, нягледзячы на сваё прозвішча, не “дапякала”, а рабіла аднадумцамі.

Памяць пра выдатнага педагога, хормайстра і кіраўніка застаецца ў сэрцах усіх, хто ведаў Альбіну Васільеўну. І напяршы — па яе працы ў Беларускае дзяржаўнае

і працягваліся нашы стасункі. Яе любілі ўсе! За аптымізм, гатоўнасць дапамагчы, з кожным знайсці агульную мову. Яна магла б яшчэ доўга ўзначальваць кафедру, бо кіраваць — гэта было адным з яе жыццёвых прызначэнняў. Мне многа даводзіцца ездзіць па краіне, і ўсе, хто калісьці ў яе вучыўся ці ведаў, перадавалі ёй самыя шчырыя прывітанні і падыякі.

Аліна КОРБУТ, рэктар Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў, кандыдат педагогічных навук, дацэнт:

— Наша Альбіна Васільеўна і ўніверсітэт — паніяці непадзелныя. Яна падрыхтавала не дзясяткі і нават не сотні — тысячы высокапрафесійных хормайстраў, дырыжоры, педагогаў, музыкантаў-выканаўцаў. І яны працягваюць яе справу, таксама робяць свой ўнёсак у развіццё мастацтва, усяляючы нашу краіну за яе межамі. Пацкіраўніцтвам Альбіны Васільеўны камерны хор духоўнай музыкі “Дабравест” і мужчынскі хор Vivat неаднаразова ўдзельнічалі ў найпрэстыжных конкурсах, фестывалях, іншых значных праектах у нас і ў іншых краінах свету, заўсёды прыцягвалі ўвагу публікі, спецыялістаў і, ва ўмовах творчага спаборніцтва, выходзілі пераможцамі. Невыпадкова яе дасягненні неаднаразова адзначаліся на самым вышэйшым узроўні. Яна была ўганаравана званнем заслужанага работніка адукацыі двойчы, у 1999-м і ў 2012-м, атрымлівала

Віктар ЯЗЫКОВІЧ, прарэктар па навуковай рабоце, кандыдат філосафскіх навук, прафесар БДУКІМ:

— У яе была папраўдзе музычная душа. І асаблівы талент аб’ядноўваць людзей вакол сябе. Студэнты прыходзілі да яе самыя розныя, са сваімі “прыхамажыямі”. А хор атрымліваўся — знітаваным калектывам. Бо навучала яна не толькі вакалу і дырыжыраванню, а ўменню жыць сумленна, быць мэтанакіраваным, ніколі не здавацца, арыентавацца на вечныя каштоўнасці, а не на зменліваю моду.

Тамара ВЕЛІШКЕВІЧ, загадчыца асірантурай БДУКІМ:

— Яна заўжды клапацілася пра новыя пакаленні не толькі дырыжоры і выкладчыкаў, але і навукоўцаў. Запрашала на кафедру малых педагогаў, якія нядаўна скончылі навучанне. Рыхтавала змену — і гэта правільна.

Ганна НЯЧАЙ, загадчыца кафедры харавога і вакальнага мастацтва БДУКІМ, кандыдат мастацтвазнаўства, дацэнт:

— Для харавога мастацтва Альбіна Васільеўна — чалавек нешараговы. Гэта цылая эпоха! Разам са сваім мужам, прафесарам Юўгенам Рэзютовічам яны падрыхтавалі і выпусцілі больш за паўтысячы хормайстраў вышэйшай катэгорыі, якія працуюць цяпер ва ўсіх кутках Беларусі: у школах мастацтваў і іншых навуцальных цэнтрах, у клубах, палацах культуры — у самых розных установах. Кафедра стала сапраўднай творчай лабараторыяй па падрыхтоў-

Пётр Данэлія. 1980-я гады.

"Героічны матыў".

"На Брэстчыне".

23 студзеня споўнілася 100 гадоў з дня нараджэння выдатнага пейзажыста Беларусі, заслужанага дзеяча мастацтваў Пятра Данэліі. Пры жыцці я называў яго, вядома ж, з імем па бацьку — Пётр Аляксеевіч, хаця мы сябравалі шмат гадоў. Дыстанцыю адчуваў заўсёды. І прычынай таму была не толькі значная розніца ва ўзросце: проста, ён быў выдатны мастак, прычым сапраўдны, і належыў да пакалення тых "апошніх з магікан", хто стаяў ля вытокаў пасляваеннага беларускага пейзажнага жывапісу.

Народжаны ў Дагестане, даваенны вучань Маскоўскага мастацкага вучылішча Паміці 1905 года, ён адразу пасля заканчэння вайны, у 45-м, апынуўся ў Брэсце, і з гэтага часу і да апошніх дзён жыцця (а ён пражыў 93 гады) — Беларусь стала для яго адзінай любоўю і асяроддзем. А да гэтага былі войны. Спачатку савецка-фінская, дзе ў гэтай "незнакамітай вайне" храбра змагаўся радава Пётр Данэлія — стралок-аўтаматчык 212-га стралковага палка 49-й стралковай дывізіі 4-й арміі Заходняга фронту. Потым — Вялікая Айчынная, якую ён сустраў у раёне гарадка Высокае, што на Брэстчыне. Але доўга паваяваць не давялося. Палк, як і сотні іншых савецкіх вайсковых часцей, у пачатку ліпеня 41-га трапіў у акружэнне пад Бабруйскім. І — разам з камандзірам дывізіі палкоўнікам Канстанцінам Васільевым — Пётр апынуўся ў фашысцкім палоне. Праўда, Васільеву тады ўдалося збегчы і выйсці да сваіх. А для салдата Данэліі нявольна расцягнулася на цэлыя тры з паловай гады...

Калі ж прыйшла Перамога, 25-гадовы Данэлія ўжо ведаў, што і якім чынам хоча распавесці людзям. І ўвасобіў мовай пэндзля сваю шчырую любоў да мірнай прыроды, да той бласлаўленай беларускай зямлі, якая яго прытуліла як роднага сына і зрабіла нашым знакітым мастаком.

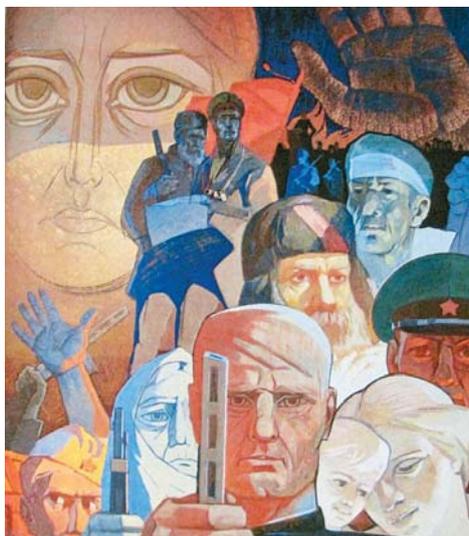
Данэлія не быў падобны да пустэльніка, які працаваў адасоблена ад сваіх творчых думак, — ён знаходзіўся ў авангардзе бурлівага і напружанага мастацкага жыцця. Яго заўсёды акружала шмат людзей — сяброў, калег і

вучняў, ён быў прыроджаным лідарам, які шукаў новыя шляхі ў мастацтве ды грамадскай дзейнасці. Асабіста для мяне ён стаўся блізім сэрцу чалавечкам і творцам. І сёння, калі Пятра Аляксеевіча ўжо няма больш за сем гадоў, мастак застаецца ў памяці маёй жывым, вясёлым, запатрабаваным, самадзастатковым і прышчэпным, калі гаворка ішла ўласна пра жывапіс...

Практычна ўсе ягоныя вобразы эпічных ды лірычных палотнаў звязаны з Брэстчынай. І, зразумела, не толькі сюжэтам, тэмамі, але і ўсім адценнямі душэўных, шчырых перажыванняў. Высокі прафесіяналізм, каларыстычная дасканаласць, мажорная колерамузыка, умненне бацьчы Вечнасць у "бутоне кветкі" заўсёды вызначалі творы Пятра Аляксеевіча, чалавек з душой незамутнёнай, чыстай, бы тая беларуская наша прырода, якую ён так нахвіна любіў...

Словы "пейзажы Данэліі" не патрабуюць тлумачэнняў. Вядомасць яго асобная — поўная пачцівай павагі і прыхільнасці. На выставах яго творы заўсёды стравілівалі — у прамым сэнсе слова. Яны здзіўлялі сваім жывапісам — важным, сканцэнтраваным, музычным званкім. Прайсці міма палатна Данэліі было немагчыма: замкнёны ва ўласных межах, гэты жывапіс мог папросту алічываць ТВОРЫ, якія вяселі побач. Будучы завершанай, карціна Данэліі здабывала поўную незалежнасць — яна пераймала якіясьці галоўныя, асноўныя ўласцівасці прыроды. Яна запрашала зазірнуць у раму, як у акно, за якім візуальна распасціраецца сапраўдны эпічны ці лірычны пейзаж. Яна рабілася светам у сабе.

Высокае неба Пятра Данэліі

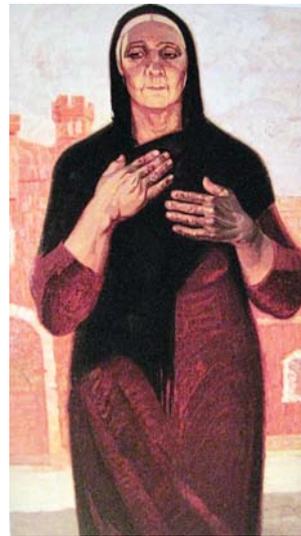

"Абаронцы Айчыны".

І глядач, я бачыў тое не адзін раз, стаяў перад гэтым палатном, адчуваючы яго здзіўнае, магічнае, гіпнатычнае ўздзеянне. Мастак таленавіта пераадолеў драбнату рэальных матываў, ён прыводзіў іх мноства да адзінства і абагульнення, ён ператвараў жывую прастору прыроды ў моцную матэрыю жывапіснага пласта. Але нейкім чаралезным чынам гэта абагульненне нараджала незвычайна вострае, калісьці намі выпрабаванае (можа, у цыяжных успамінах) адчуванне перадвечаровага сонца, лістоў з цяністай і цёплай глыбінёй альбо пранізлівай, марознай свежасці ярка асвечанага снегу. Глядач менш за ўсё пазнаваў уласна натуральную прыроду — ён пазнаваў спасціжэнне, перажыванне, успрымання, якімі жыў мастак. Адносны да свету, мінулы вопыт, значнасць свайго душэўнага складу, — усё гэта раскрывалася глядачу яго як хвалючае асабістае перажыванне. Як пе-

радаць гэты эфект? Карціна Данэліі дастаткова прасторавая, але яна так проста не пускала да сябе, не дазваляла гультаяватага блукання зіркі па яе ілюзорнай глыбіні. І ўвесь час вяртала нас да шчыльна вострага адчування менавіта данэліўскай рэальнасці — у гэтым яе магія, яе гіпноз.

Любымі героямі ў пейзажных карцінах мастака — неба, непаўторныя, дзіўныя аб'екты. Гэтая ўлюбёнасць жывапісца невыпадкова — яна дазваляла яму свабодна ўносіць у палотны эмацыянальную аснову задуму. Нязменная прысутнасць вобраза неба, тое значэнне, якое надаваў мастак яго стварэнню, выпрацавалі за доўгія гады свой жывапісна-пластычны почырк, склалі своеасаблівае данэліўскае пейзажы, данэліўскія аб'екты. Яго карціны пазнаеш без подпісу аўтара. Лепшым пейзажным палотнам — "Кастрычнік на Палесці", "Румянец у срэбры", "Дзень, які ад-

"Сустрэча з памяццю".

рыходзіць", "Героічны матыў", "Восенская звонкасць", "Над пішынёй", "У прасторы", "Расставанне", "Успамін", "Любімая пара", "Мажорны востры", "Пацупіце сустрэчы", "Абуджэнне" — уласцівы моцнае эмацыянальнае ўспрыняцце прыроды, рамантычная ўзнёсласць, раздольная эпічнасць.

Творчы дыяпазон Пятра Аляксеевіча не абмяжоўваўся пейзажам. Мы ведаем яго і як тонкага партрэтаўста і майстра фігуратывнай карціны, як мастака-манументаліста, аўтара скульптурных твораў, вядомых медалёў у гонар 20-годдзя героічнай абароны Брэсцкай крэпасці і 950-годдзя горада Брэста. Дарэчы, ён быў адным з першых мастакоў Беларусі, хто намаляваў шмат натуральных эцюдаў разбуренай смяротным агнём 41-га Брэсцкай крэпасці.

А колькі было выстаў, у якіх удзельнічаў Данэлія, не пералічыць — ад Брэста і Мінска да Расіі, Англіі, Германіі, Балгарыі, Польшчы, Румыніі, Чэхіі, Швецыі, Узбекістана, Галандыі, краін Прыбалтыкі... І з якой радасцю ён успамінаў сваіх вучняў па мастацкай студыі ў Брэсце, якія потым сталі выдатнымі мастакамі, у тым ліку Міколу Селешчука, Івана Рэя, Пятра Свентахоўскага, Льва Алімава! Таксама ўгадваў і тыя, даўно мінулыя гады, калі ён, Пётр Аляксеевіч, арганізаваў з сябрамі Брэсцкае аддзяленне Саюза мастакоў БССР, калі быў галоўным мастаком горада, дэпутатам гарсавета, калі цягам амаль дзесяці гадоў паспяхова ўзначальваў мясцовы Саюз мастакоў... Так, ён быў ні да каго не падобны. Цэласны. Часам жорсткі, калі трэба было змагацца з несправядлівасцю.

Вось ужо, здавалася б, такі чалавек сто гадоў пражыве! І марыў пра гэта. На адкрыцці сваёй апошняй выстаўкі ў Брэсце — у гонар свайго 90-годдзя — ён сказаў: "Мне 6 яшчэ дзясятка гадоў, каб закончыць карціны: іх у мяне ў майстэрні, пачатых, шмат..." Але не дажыў тры з паловай месяцы да 93-годдзя...

Што тут сказаць? Адно суцяшэнне: мастак не памірае — ён застаецца жыць у сваіх палотнах, "аўтапартрэтах чалавечай душы". Застаецца жыць для людзей. І — працягвае радаваць іх чыстым святлом чароўных фарбаў.

11 кастрычніка 2018 года ў Брэсце на доме па вуліцы Савецкай, 58, дзе з 1990 года жыў мастак, была ўрачыста адкрыта бронзавая дошка памяці Пятра Аляксеевіча Данэліі.

Мастачка Ніна БОХАН.
50-я гады XX стагоддзя.

Ніколі б не падумала, што здымак з чужога фотальбома стане нагодай для журналісцкага даследавання даўжынёй амаль у дзевяць месяцаў. Асабіста для мяне самадзейная мастачка Ніна Бохан — сенсацыя.

Практычна дэтэктыўная гісторыя пачалася вось з чаго. Аляксея Крукоўскі з Мінска, сябра Студэнцкага этнаграфічнага таварыства, даслаў мне фота, зробленае падчас пазалеташняй экспедыцыі па Смаргоншчыне. На здымку — маляваны дыван, які ўдзельнікі экспедыцыі купілі ў Браніславы Шутовіч з Лісчына. Маляванка ўразіла самабытным, у нейкай ступені дзіцяча-наіўным “почыркам”, незвычайным сюжэтам і яркасцю фарбаў. Нічога падобнага я не бачыла.

Лісчынскія “алені”

Яшчэ адну маляванку этнографам перадала журналістка Святлана Станкевіч, шукальніца “скарбаў” даўніны, якая літаральна выцягнула яшчэ адных “аленяў” з пад завалаў староў хаты ў Ключках. Знойдзены дыван аказваўся вельмі падобным да лісчынскага.

Алені, лілеі і... фальшывыя асігнацыі

Амаль дэтэктыўная гісторыя пра Ніну Бохан — самабытную мастачку, якая малявала дываны і грошы.

БОХАНІХІН АКОП

Пасля майго знаёмства з першай маляванкай прайшло месяца чатыры. Адначасна ў знаёмай швачка Наталлі Трацік я разглядала старыя фотаздымкі. Мясце зашківаў фота, зробленае ў Санкт-Пецярбургу каля паўсотні гадоў таму. Сваёй Наталлі сфатаграфаваліся на фоне маляванага дывана. Гаспадыня ўзгадала, што на Смаргоншчыне таксама была самадзейная мастачка. Тады ўпершыню я пачула пра Боханіху — менавіта так называлі па-мясцоваму Ніну Бохан. У цяжкі пасляваенны час, здавалася б, усім было не да карцін. А жанчына хадзіла па вёсках і зарабляла на хлеб маляваннем. Людзі, хоць і жылі бедна, але шукалі спосабы ўпрыгожыць сваё жыллё.

Калі я расказала Аляксею Крукоўскаму пра здагадкі наконт аўтарства “аленяў”, ён зашківаўся асобай Ніны Бохан і актыўна далучыўся да пошуку інфармацыі па-за межамі Смаргоншчыны.

“Я была яшчэ малой, але помню Нініны работы, у суседзях мастачка размалявала дзверы і сцяну, а яе дываны былі практычна ў кожнай укропенскай хаце. Гэта маляванка з Лісчына падобная да тых, — удакладняе Наталлі Трацік. — Я помню, што на адной карціне магі былі і возера з лебедзямі, і алені, і бярозы, і кветкі буйныя — ружы і лілеі. Маляванкі нагадвалі дзіцячы малюнак. Толькі вялікага памеру. Не пейзажы Шышкіна ці Левітана. Але ў сціплай хаті інтэр’ер яны цудоўна ўпісаліся”.

91-гадовая Вера Кабак, маці Наталлі Трацік, расказвала, што Ніна з’явілася ва Укропенцы пасля вайны не адна — з братам і сёстрамі. Яны былі, як казалі, “бежанцамі”. Бацькоў не мелі. Жылі таксама. Хадзілі па людзях. Ніна малявала, старэйшая сястра і брат дапамагалі ёй. Дзе пра-

Абраз Святой Кацярыны.
Год прыкладна 1957.

Зялёцкія паўліны на сцяне і на торбачцы, якую зрабіла Дзіяна Бранцэвіч.

Дыван з кветкамі.

цавалі, там і жылі. У астатні час спыняліся ў лесе, паміж Чарнятамі і Укропенкай, у адной з зямлянак, дзе вайной хаваліся мясцовыя жыхары. Той акуп у народзе празвалі Боханіхін.

Пра роляны мастачкі вядома няшмат. Яе старэйшая сястра Вольга пачала сустракацца з мясцовым хлопцам Ёзафам і зацяжарыла, нарадзіла дзяўчынку, але

сям’і ў іх не атрымалася. Оля з дзіцём некуды з’ехала. Толькі ў 80-х гадах XX стагоддзя малодшая сястра Вера знайшла Олю, якая жыла пад Ленінградам. Сёстры збіраліся пабачыцца, але, на жаль, Вольга раптоўна памерла.

Пётр, брат Ніны, сустраўся ў аповедах толькі раз. Пляменніца паказала фотакартку, якую ў 1953 го-

дзе Пётр падарыў Ніне, калі яны сустрэліся ў Іжы Вілейскага раёна.

ГРОШАЙ НЕ СТАЕ?

Смаргонец Міхаіл Бохан, 66-гадовы стрыечны пляменнік мастачкі, удакладняе: “Пасля вайны ў нас сапраўды было шмат бежанцаў. Неўраджай 1946 года прынёс страшэнны го-

лад. Людзі хадзілі па хатах, прасілі есці.

Боханы на Смаргоншчыну прыйшлі з Вілейскага раёна. Жылі ў вёсцы Пукелы (цяпер Засценкі). Бацька Ніны таксама быў мастаком. Ён вёў вандруны лад жыцця. Я быў падлеткам, калі з мамай трапіў у царкву ў вёсцы Ручыша. Мама мне ўзгадала, што напачатку 40-х гадоў мінулага стагоддзя родны брат майго дзёда Сяпан Бохан распісваў царкву. Мне казалі, што фрэскі і дагэтуль захаваліся”.

У сёвце фотаздымкаў з роспісамі Ручышкай царквы я не знайшла. Паехала на Вілейшчыну, каб на свае вочы пабачыць, што захавалася. Фрэскі сапраўды ёсць. Высока пад столію. Сцены святыні шмат разоў перабельвалі, але ні ў кога не паднялася рука поўнаасно знішчыць старыя роспісы. Вобразы святых выглядаюць, як аплікацыі на выбеленым фоне. На жаль, ні мясцовыя жыхары, ні святар, які ў Гануце служыць працягла час, нічога не ведаюць пра аўтарства гэтых роспісаў.

Міхаіл Бохан з усіх дзяцей дзядзькі найбольш помніць Ніну. Яна нарадзілася ў 1917 годзе. Пасля вайны, зусім нядоўга, жыла ў смаргонскім Доме культуры, дзе ёй адвалі невялікі пакойчык. Афармляла наглядную агітацыю, афішы для кіно. Ездзіла да сваякоў у Чарняты і Укропенку, там малявала для мясцовых жыхароў.

1947 год стаў трагічным у лёсе мастачкі. У Вільнюсе яе звалілі з падробнымі грошамі: сама намалявала. У міліцыю пра яе, быццам, данёс кавалер, калі ўбачыў, як Ніна капіруе асігнашчы. Свой тэрмін — сем гадоў — адбывала на Кальме, у Магдане.

Гісторыя з Нінай і падробнымі грошамі ператварылася ў народны жарт. Працягла час людзі яе ўспаміналі прымоўем: не маеш

грошай — ідзі да Боханіхі, хай намалюе.

Ніна вярнулася з Кальмы на Смаргоншчыну ў 1954 годзе. Пасялілася ў Чарнятах — прытуліла жанчыну цётка Броня, удава па Нініным стрыечным браце.

“Малявала Ніна вельмі шмат. У хляве ці пад паветкай. Розныя дываны з лебедзямі, аленямі, прыродай, кветкамі. Прадала іх па вёсках і ў Смаргоні на кірмашы, — удакладняе Міхаіл Бохан. — Афармляла на сценную агітацыю, плакаты з напісамі тыпу “Дагонім, перагонім, пераможам”. Пісала па клетках партрэтаў правядуўроў — Леніна і Сталіна. Каб “карціна” была больш трывалай, аснову грунтавала растварам крухмалу ці зубнога парашку. Фарбы купляла ў Смаргоні. На вуліцы Кірава жыла Язюля. Яна вазіла з Вільнюса фарбы — вельмі яркія, з гадамі зусім не бялілі”.

Той, хто бачыў, як працуе мастачка, гаварылі, што эскізаў яна не рабіла, трафарэтамі ніколі не карысталася. А малявала на ўсім, што людзі прапапоўвалі, — на старых “капах”, на дзіцячых коўдрах, цыраце, паперы, карлоне, на дамакатанай тканіне. Размалявала шафы, люстэркі, сцены.

У Чарнятах Ніна працягла да канца 50-х гадоў, пакуль сын гаспадыні не ажаніўся. Адтуль яна накіравалася да малодшай сястры Веры ў Ленкаўшчыну Маладзечанскага раёна. Пасля гэтага Міхаіл бачыў цётку толькі аднойчы. Недаўга напачатку 70-х гадоў XX стагоддзя яна заязджала ў госці. “Вельмі жывая, стройная, голас нізкаваты, пастаўлены”, — такой запамінала мастачку жонка Міхаіла Аляксеевіча, якую, дарэчы, таксама завуч Ніна Бохан.

Галіна АНТОНАВА

Фота аўтара і Аляксея КРУКОЎСКАГА

(Заканчэнне.
Пачатак у №№ 43—51
2019-га, № 2, 3 2020-га)

Паводле закону коршавай “церазпалосіцы” — удача-няўдача — пасля выключэння “Першых выпрабаванняў” выпадала чакаць узлёту. Так і выйшла: мой кінанастаўнік запускаяцца з першакасным сцэнарыем Аляксея Спешнева “Масква — Генуя”. За ўзровень літаратуры і прафесіяналізму можна дабраваць нават тое, што да Беларусі змест фільма не мае ніякага дачынення. Гэта перыпетыя, звязаныя з Генуэзскай канферэнцыяй 1922 года, калі Еўропа як быццам “павярнула сваім тварам” да маладой Краіны Саветаў.

ЯК Я БЫЎ ЛЁТЧЫКАМ

На выразна вылісаня ролі Корш падабраў лепшых актёраў: Расціслаў Плят, Людміла Хіцьева, Сяргей Марцінон, Уладзімір Белакураў. Не менш пачэснае месца ў фільме займалі і нашы: Павел Матчанав, Мікалай Яроменка, Іван Шацка.

Корш сядзе ў рэжысёрскае крэсла, каб скамандаваць: “Матор!” — і... Трапляе ў шпіталь. Спыняць фільм, які знаходзіцца ў вытворчасці, нельга. За пастаноўчым бярэцца другі рэжысёр Павел Арманд — “кіношнік” з даваенным стажам і, дарчы, аўтар песні “Тучи над городом встали” з карціны “Чалавек са стрэльбай”. Але і яго зваліла хвароба.

І тады пастаноўчыкам становіцца аўтар гэтага і шмат якіх экранізаваных сцэнарыяў Аляксей Спешнеў.

Ён да слыннай актёрскай гаторы напрыканцы здымак дадаў і мяне: папраці сыграць эпізод тэарыста, паўручнага белагвардзейца Русанова, якога выдатна ўвасобіў Мікалай Яроменка.

Быць яго партнёрам — ужо гонар! І вось перадфінальная сцена: цягнік уваходзіць у тунэль. У цемры мільгацяць блікі на нашых тварох — светлавы эффект, вобразнае рашэнне выдатнага апэратара Андрэя Булінскага!

Мы з Яроменкам абодва страляем, не міргаючы... Шкада: забімае геранію Хіцьевай — такая руская прыгажуня!

Нягледзячы на мой удзел, “Масква — Генуя” заняла месца сярод найвышэйшых дасягненняў кінастудыі! Фестывальныя перамогі, Дзяржаўная прэмія БССР за 1967 год усім траім суржысёрам і апэратару.

А Спешнеў зняў услед яшчэ тры карціны. У кожнай з іх — міжнародная тэматыка: падкопы “Бельх паскуднікаў” з капіталістычнага свету пад незалежнасць і самасвярджэнне афрыканскіх краін. Актёры, ад-

паведна, афрыканцы. Падзеі да Беларусі ды і ўвогуле да СССР ніякага дачынення не мелі і нікога надна не хвалілі. Таму паспеху фільмы не спазналі — нягледзячы нават на мой удзел у адным з іх: я сыграў эпізод лётчыка ў “Хроніцы ночы”.

КАТАРСІС ПАВОДЛЕ БЫКАВА

Пасля драмы “Наперадзе круты паварот” — нудзівай побытавай гісторыі, да якіх чамусьці так цягнуліся тады наша студыя, — франтавік-інвалід Рычард Віктараў выйшаў, урэшце, на сваю тэму: экранізаваў аповесць

і разам разгублена-безабаронная тэма “Ліст нямецкага салдата”, моцная, поўная нянавісці тэма павава з зазўнімым сола трубы, калі героі паліць з гарматы — “саракапяткі”... І расказваў, што будзе на экране.

І вось, прагледзі скончаны, у вялікай студыйнай зале на трэцім паверсе запалілася святло... Доўгае маўчанне. Такага кіно мы яшчэ не бачылі: узрушанасць не перадаць словамі!

Класік сусветнага кінамаатографа, стваральнік неарэалізму Джузэпе дэ Санціс быў уражаны не меней: “Я б гэтаму фільму аддаў усе ўзнагароды ўсіх фестываляў!” Ды

звесцішы ногі долу, здымаў Мінск зверху ва ўсе поры сутак. Спалучэнне песні з вывады складала тое, што цяпер называецца “выдавы кліп”. На кволае кіно забыліся, а вось песню спяваюць і да сёння.

КРЫЗІС ЛЁГКАГА ЖАНРУ

Пасля “Каханай” Рычард з’едзе ў Маскву — назаўсёды. Будзе здымаць на студый імя Горкага.

З часам услед за ім рушаць і тыя маладыя рэжысёры, якія дэбютавалі тут навамі: Вячаслаў Нікіфарав (“Бераг прынцэсы Люскай”) і мінчук Валерыі Рубінчык (“Чырвоны агітатар Трафім Глушкоў”). Але пакінуў Мінск гэтыя таленавітыя творцы няхука: славіць паспяховымі працамі “Беларусьфільм” яны будуць яшчэ і ў 80-я.

Таму вернемся ў “наш час” — дзесяці-

ны... На жаль, шмат што не ажыццявілася, засталася на словах, у “пражэктах”.

На музцыю моднага тады “рока” нейкі дурнавата-жартоўны рыфмаваны прымітыў пра атманую бомбу напісаў і я. Але не загучала, не “пайшла ў народ” ні адна песня, ды іх — вартых, запамінальных — і не было. Затое інструментальная музыка з арыгінальнымі аранжыроўкамі самага кампазітара выконваецца да гэтай пары — ужо больш за паўстагоддзя.

А далей была спроба адрэзіць камедыйно — бо пасля лірычных “Нашых суседзяў” гэты жанр у нас, як гаворыцца, заваяў.

І вось — бяспроігрышны нацыянальны матэрыял: “Лявоніха на арбіце”. Пёса Андрэя Макаёнка ішла ў добрай сотні кінатэатраў СССР.

Але кіно спазнілася: да 65-га тэма карціны страціла ўсялякі сэнс. Палітыка барацьбы з прсыядзібнымі соткамі і асабістай жывучасцю паспяхова правалілася, ды і яе завадар Хрушчоў быў зорныты. Фільм “Рагаты бастыён” Пятра Васілеўскага — гумарыста, на жаль, толькі ў жыцці — паклаў на паліцу на дзесяць гадоў.

Больш ні рэжысёр, ні студыя гэты жанр паспяхова не засвойвалі.

Прыкметным для гісторыі кіно засталася адно выкананне ролі Лявона Паўла Васілевічам Кармуніным — артыстам казанскага тэатра, які пасля фільма атрымаў запрашэнне ў Купалаўскі. 45-гадовы актёр палюбіў і вывучыў беларускую мову!

А вось іншыя, нялёгка ва ўсіх сэнсах слова жанры засвойваліся куды больш паспяхова. Яшчэ адно “гтушаннае гызда коршава” Валянцін Вінаградцаў зняў цікавы фільм “Лісты да жыўых” — пра геранію беларускага народа Веру Харужую, якая сядзела і ў польскай, і ў савецкай турмах, па сутнасці, за адно і тое ж: за падпольную дзейнасць.

Рэжысёр і апэратары — дыпломнікі Ардаб’еўскі і Княжынскі — абралі нязвычайную гледзючу 60-х кінамову: спрэс сімвалы, якія мелі патрэбу ў тлумачэнні, а часам і ў расшыфраванні; стоп-кадры ў кульмінацых драматычных сцэн; упляценне кінахронкі — і ўсё ўперамешку.

У рэзэнцы — разгубленасць, падвоенасць успрыняцця. Некаторыя меркавалі: маўляў, фільм рознічаны на гледча будучы эпоха, а нехта канстатаваў: “...каждый кадр эффект, каждый ракурс замысловат, каждая

мизансцена сложена, каждая декорация красива”.

Наступная карціна Вінаградцава “Уходні калідор” на фестывалі 1967 года і наогул выклікала скандал: журы аднагалосна зняла яе за антымастацкасць.

І тут непарушная тройца талентаў — рэжысёр Валянцін Вінаградцаў, апэратар Юрыі Марухін і мастак Яўген Ігнаш’еў — засталася вернай сваім мастацкім прынцыпам.

Ракцыя крытыкаў: “Тое, што толькі праглядаваў у асобных сніхах “Письма к живым” — манернасць, вычварнасць, халоднае эстэтыка, — тут выявілася ў поўнай меры”.

“...связи претенциозную “интеллектуальную драму” с неприменными её приметами: усложнённою композици, запутанностью сюжета, “свободным монтажом”.

“...ни до ней, ни после неё в белорусском кино не появлялось произведений, в которых так обнажённо, с такой откровенностью проводились бы концепции, столь чуждые нашему пониманию истории”.

І трэці фільм тае тройцы “Чакай мяне, Ганна!” выклікаў папрокі ў тым жа:

“Ремесленное кино всегда начинается с распродажи приёмов высокого искусства, а кончат обесцениванием высших чувств и замыслов”.

“Фильм стал недоговорённым словом, недописанной картиной”.

“Рубльменты мигулых фармальных захвативу рэжысёра”.

Я прыпыню свой аповед на мадэрнісцкіх фільмах Валянціна Вінаградцава, каб паказаць, якім шматвектарным было кіно Беларусі ў 60-я. Гэта і традыцыйная аповед пра дзвейца Льва Голуба, і вытанчаныя казкі Уладзіміра Бычкова, і побытавыя драмы Юсіфа Шульмана і Ігара Дабралоубава, і мюзікл Вітала Чавыркова, і ваенныя трагедыі Барыса Сцяпанавіча і Рычарда Віктарава, і камедыі Сяргея Сцяпанавіча і Пятра Васілеўскага, і эпапеі Уладзіміра Корш-Сабліна і Аляксея Спешнева.

У тэа самыя галы албыліся і падзеі, якія паставілі ішкавыя пытанні:

Пад што прыстасавалі Чырвоны касцёл пасля выезду адтуль у 1960-м студый мастацкіх фільмаў?

Хто настайваў на тым, каб яго ўзарваць?

Хто, аднак, адстаяў знакавую пабудову ў цэнтры сталіцы БССР?

Што прывяло да непарэнасці і краху кінахронкі? Хто паспрыяў узлёту нацыянальнага кіно?

І ўрэшце — якія яшчэ фільмавытворчыя студыі з’явіліся ў Мінску?

Пра ўсё гэта расставяду не ўзабаве. Таму чакайце працягу.

Уладзімір АРЛОЎ,
кінарэжысёр
Фота з архіва аўтара
і з Сеціва

Рывок з нізкага старту

Да 95-годдзя беларускага кіно

Кінаапэратар А. Забалочнік і кінарэжысёр У. Арлоў.

франтавіка Васіля Быкава “Троіца ракеты”. Грунтоўная вострая проза пераўтварылася ў высакаяксны сцэнарыі.

Тут сшыліся ўсе і ўсё: пісьменнік, з якім я тады ўжо меў гонар пазнаёміцца; рэжысёр, якому складу песню для яго наступнага фільма; выдатныя апэратары Андрэй Кірылаў і Мікіта Хубаў — з апошнім мяне звязка ўдалае супрацоўства і сяброўства цягам цэлага паўстагоддзя; мой сябра і папчлівы кампазітар Яўген Глебаў; выканаўца галоўнай трагічнай ролі Георгій Жжонаў, з якім праз сем гадоў мы сустрэнемся на “Усёй каралеўскай раіі”; мастак Яўген Ігнаш’еў, які прапануе мне рашэнне музычнага пастаноўчага фільма “Песняры” (1971 год) — вядомую “батлейку”.

Да першага прагляду “Троіцы ракеты” я быў падрыхтаваны: Глебаў дома шмат разоў пракручуваў на магнітафоне фрагменты запісанай ужо музыкі: сумная

затое адзін паважны савецкі ванацальнік рыкнуў: “Я да кінаэатраў, дзе гэты фільм будзе дэмастравана, накіраваў бы танкі”!

Да “Каханай” — наступнай і апошняй карціны Віктарава на “Беларусьфільме” — мы з Глебавым напісалі кранальную песню “На дасвешці”. Яе з сімфадэмажам душоўна напепа Тамара Раеўская. Але месца ёй у фільме ўсё не знаходзілася: героі не закрывалі гроў...

Выратаваў сітуацыю Юрыі Марухін. Ён быў ці не першым з апэратараў, які алважыўся на такое: сеў ля акрытай дзверцы верталёта і, прычапіўшыся пасам ды

